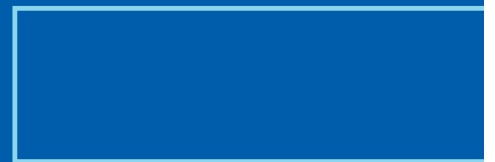
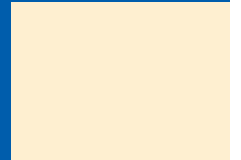
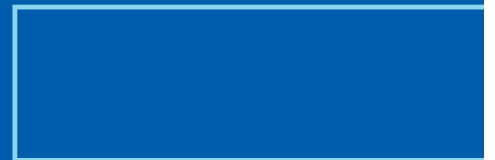

POWER

4 Girls

КОРОТКИЙ ЗВІТ

за результатами дослідження
«Дівчата та молоді жінки поза освітою,
зайнятістю та професійним навчанням
в Україні: бар'єри, потреби та шляхи
до інтеграції на ринку праці»

КОРОТКИЙ ЗВІТ

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ «ДІВЧАТА ТА МОЛОДІ ЖІНКИ ПОЗА ОСВІТОЮ, ЗАЙНЯТІСТЮ ТА ПРОФЕСІЙНИМ НАВЧАННЯМ В УКРАЇНІ: БАР'ЄРИ, ПОТРЕБИ ТА ШЛЯХИ ДО ІНТЕГРАЦІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ»

Дослідження проведено ГО «Інститут молоді» в рамках глобальної ініціативи ЮНІСЕФ «POWER4Girls» і проєкту «Розкрий потенціал молоді: системне посилення молодіжних послуг», що реалізується ІСАР Єднання у партнерстві з Міністерством молоді та спорту України, Всеукраїнським молодіжним центром за підтримки ЮНІСЕФ Україна та фінансової підтримки Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ). Зміст публікації є відповідальністю ГО «Інститут молоді» та не є відображенням поглядів Уряду Німеччини, Уряду України, ЮНІСЕФ.

УДК 331.56-055.2-053.6

T56

Авторський колектив:

Тілікіна Н.В., канд. екон. наук (керівниця авт. колективу);
Андріюченко Т.В.; Дзюба Н.В., канд. соціол. наук;
Пеша І.В., канд. пед. наук; Соляник М.В., канд. пед. наук,
Яцура О.П., канд. філол. наук

Фото на обкладинці: @UNICEF/Prinsloo

T56

Дівчата та молоді жінки поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням в Україні: бар'єри, потреби та шляхи до інтеграції на ринку праці. Короткий звіт за результатами соціологічного дослідження. Київ, 2026. 40 с.

ISBN 978-966-137-196-4

Аналітичний звіт підготовлено за результатами дослідження становища дівчат і молодих жінок поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням (у статусі NEET) в Україні в умовах соціально-економічних трансформацій та повномасштабної війни. У звіті проаналізовано ключові причини потрапляння дівчат і молодих жінок до статусу NEET, зокрема освітні, економічні, інституційні та гендерно зумовлені бар'єри, а також вікові й соціальні відмінності між окремими групами. Особливу увагу приділено вразливим категоріям – ВПО, дівчатам і молодим жінкам із інвалідністю, мешканкам сільської місцевості, ромським дівчатам і молодим жінкам та тим, які перебувають у складних життєвих обставинах. Звіт містить узагальнені висновки та аналітичні інтерпретації результатів дослідження, а також практично орієнтовані рекомендації для органів влади, громадських організацій і фахівців, залучених до формування політик зайнятості, освіти та соціальної підтримки молоді. Матеріал може бути корисним для дослідників, аналітиків, представників державних і недержавних інституцій, а також усіх, хто працює у сфері молодіжної та гендерної політики.

ISBN 978-966-137-196-4

УДК 331.56-055.2-053.6

- © ЮНІСЕФ в Україні, 2026
- © Громадська організація «Інститут молоді», 2026

ЗМІСТ

РЕЗЮМЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	4
ВСТУП.....	6
СТАН РИНКУ ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ МОЛОДІ НЕЕТ	9
СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ ДІВЧАТ І МОЛОДИХ ЖІНОК НЕЕТ.....	13
КАТЕГОРІЇ ДІВЧАТ І ЖІНОК, ЯКІ Є НАЙБІЛЬШ ВРАЗЛИВИМИ ЩОДО ПОТРАПЛЯННЯ У СТАТУС НЕЕТ	15
ПРИЧИНИ СТАТУСУ НЕЕТ СЕРЕД ДІВЧАТ І МОЛОДИХ ЖІНОК	16
РІВЕНЬ ОСВІТИ ТА ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ	19
ДОСВІД ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ, ПОШУКУ РОБОТИ ТА ДОСТУП ДО РИНКУ ПРАЦІ	21
ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА САМОЗАЙНЯТІСТЬ ЯК КАР'ЄРНА АЛЬТЕРНАТИВА	25
ОБІЗНАНІСТЬ ЩОДО ПОСЛУГ ДЕРЖАВНОЇ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ПІДТРИМКИ.....	26
ЕФЕКТИВНІСТЬ КАНАЛІВ КОМУНІКАЦІЇ	27
БАР'ЄРИ, ЩО ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ ВИХОДУ ЗІ СТАТУСУ НЕЕТ	28
МОТИВАЦІЙНІ СТИМУЛИ ДЛЯ СПРИЯННЯ ВИХОДУ ЗІ СТАТУСУ НЕЕТ	31
ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ТА ВЗАЄМОДІЯ	33
КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ.....	35
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	37
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	40

РЕЗЮМЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження «Дівчата та молоді жінки поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням в Україні: бар'єри, потреби та шляхи до інтеграції на ринку праці» проведено у жовтні–листопаді 2025 року. Метою дослідження стало визначення бар'єрів, потреб і потенціалу працевлаштування дівчат і молодих жінок віком 15–34 роки, які не працюють, не навчаються та не набувають професійних навичок (NEET), з урахуванням їхньої соціально-економічної вразливості та умов воєнного часу. Дослідження не лише на окреслення масштабів явища та формування соціально-демографічного профілю цієї групи, а й на аналіз чинників формування статусу NEET, рівень доступу до можливостей підтримки, бар'єрів виходу на ринок праці та готовності інституцій забезпечувати інклюзивні умови навчання і зайнятості.

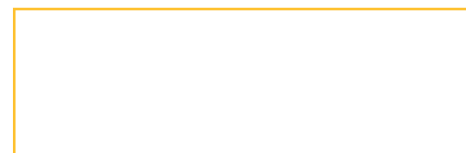
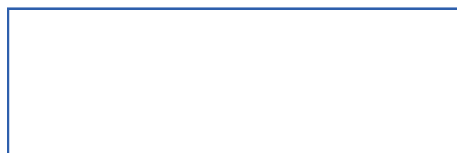
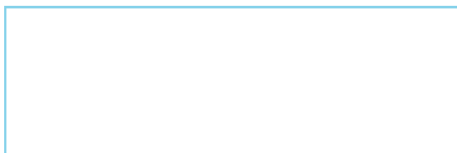
Методологія ґрунтувалася на поєднанні кількісних і якісних методів, що забезпечило глибину аналізу та триангуляцію даних. У межах дослідження проведено вторинний аналіз джерел, 30 глибинних інтерв'ю з експертами та надавачами послуг, 23 інтерв'ю з представницями важкодоступних груп NEET, 8 фокус-груп із залученням 61 учасниці, а також структуроване опитування 512 респонденток у всіх регіонах України (за винятком тимчасово окупованих територій і зон активних бойових дій). Такий підхід дозволив зіставити статистичні тенденції з живим досвідом дівчат та молодих жінок і оцінками професійного середовища.

Ключові результати дослідження свідчать, що критичною з погляду ризику входження у статус NEET є вікова група 20–24 роки, коли відбувається перехід від освіти до ринку праці та формуються перші стійкі бар'єри зайнятості. Саме на цьому етапі поєднання нестачі досвіду роботи, обмеженого доступу до якісних можливостей працевлаштування та початку доглядових обов'язків закладає передумови економічної залежності. Водночас у віковій групі 25–29 років ці тенденції часто закріплюються та посилюються під впливом материнства й сімейних обов'язків. Поєднання кількох чинників вразливості – вимушене переміщення, інвалідність, проживання у сільських або прифронтових громадах, одиноке материнство – суттєво підвищує ризик тривалого перебування поза освітою і працею та робить частину цієї групи «невидимою» для політики через нестачу повної статистики. Попри відносно високий рівень формальної освіти, її практична цінність знижена через невідповідність потребам ринку праці, а доступ до навчання обмежується фінансовими, територіальними та інфраструктурними бар'єрами. Вихід на ринок праці стримується дискримінаційними практиками роботодавців, негнучкими умовами зайнятості, транспортною ізоляцією та економічною невивідністю роботи, особливо у сільській місцевості, водночас рівень довіри до державних інституцій підтримки залишається низьким. Високий інтерес до підприємництва не трансформується у реальні дії через брак стартового капіталу, страх бюрократії та нестачу компетентностей.

Узагальнення результатів демонструє, що статус NEET формується переважно під впливом зовнішніх структурних та інституційних чинників, посилених наслідками війни, тоді як індивідуальні бар'єри часто є похідними від тривалої соціально-економічної нестабільності. Ефективна підтримка цієї групи потребує комплексних рішень, які поєднують розвиток доглядової та транспортної інфраструктури, доступ до короткострокових практикоорієнтованих освітніх програм, менторство і стажування, психологічну та правову допомогу, а також міжсекторальну координацію за принципом «єдиного вікна». Важливим є переорієнтування комунікації на неформальні та цифрові канали, підвищення гнучкості інструментів державної підтримки та залучення бізнесу до створення безпечних і сімейно дружніх умов праці.

Це дослідження підтверджує, що дівчата і молоді жінки поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням не є однорідною чи пасивною групою, а володіють значним потенціалом до навчання та економічної активності за наявності доступних і чутливих до їхніх життєвих обставин можливостей. Реалізація цілісної політики підтримки, заснованої на доказових даних і міжсекторальній взаємодії, здатна суттєво зменшити масштаби явища NEET та підвищити рівень економічної участі дівчат і молодих жінок в Україні.

ВСТУП

Сучасний ринок праці зазнає глибоких трансформацій під впливом глобальних економічних змін, цифровізації та суспільно-політичних викликів. У цих умовах однією з найбільш вразливих груп є молодь, зокрема ті, хто перебуває поза освітою, зайнятістю та набуттям професійних навичок, що є не лише викликом для України, але і глобальним викликом. Для позначення цієї групи використовується термін NEET (Not in Education, Employment and Training). За даними МОП, у 2023 році до цієї групи належали понад 20,4% молоді у світі, що створює довгострокові ризики соціального відчуження та бідності¹.

В Україні проблема NEET загострилася внаслідок повномасштабної війни, яка спричинила соціально-економічну нестабільність, масове переміщення населення та зміну структури зайнятості. У 2023 році частка NEET серед молоді віком 15–29 років становила 21,4%, при цьому спостерігається суттєвий гендерний дисбаланс – жінки становлять майже 70% цієї групи². Більшість молоді NEET перебуває поза робочою силою, а значна частка зайнята неоплачуваною домашньою працею та доглядом, особливо у сільській місцевості, де доступ до ринку праці та соціальної інфраструктури є обмеженим. Серед NEET переважають дівчата і молоді жінки віком 25–29 років, які стикаються з поєднанням гендерних, соціально-економічних і воєнних бар'єрів, які обтяжені доглядовими обов'язками, нерівністю в оплаті праці, обмеженим доступом до навчання, пси-

хологічним навантаженням і втратою професійних зв'язків.

В умовах війни доступ до повних і репрезентативних даних є обмеженим, що ускладнює комплексний аналіз ситуації. Тому дослідження потреб дівчат і молодих жінок поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням потребує комплексного підходу, який виходить за межі формальної статистики безробіття та враховує соціокультурні, психологічні й регіональні чинники.

Поняття NEET не є юридичним статусом, а статистично-аналітичною категорією, що відображає фактичну соціально-економічну неактивність незалежно від сімейного стану чи наявності дітей. Для коректного аналізу важливо враховувати не лише поточну зайнятість, а й наявність формального робочого місця для повернення після догляду за дитиною: його відсутність не означає автоматичну належність до NEET, але є маркером підвищеного ризику тривалої неактивності. В аналітичних висновках також допустимо вважати, що ризик статусу NEET зростає у жінок із дітьми старше трьох років як орієнтовної межі очікуваного повернення до економічної або освітньої активності.

Це дослідження проводиться в рамках глобальної ініціативи ЮНІСЕФ «POWER4Girls», до якої Україна долучилася у 2025 році. На міжнародному рівні ініціатива має на меті охопити мільйони дівчат-підлітків у короткостроковій перспективі та закласти сталі зміни для майбутніх поколінь на рівні систем та інституцій. Програма зосереджується на якісних, орієнтованих на дівчат підходах, які підсилюють голоси дівчат, їхню спроможність діяти та лідерство. В Україні ініціатива фокусується на економічному уповноваженні дівчат та молодих жінок, надає практичні інструменти для безпечного та впев-

¹ Global Employment Trends for Youth. 2024. Decent work, brighter futures. 2024. <https://www.ilo.org/publications/major-publications/global-employment-trends-youth-2024>

² Статистична оцінка профілю молоді, яка не навчається, не працює і не набуває професійних навичок (NEET) в Україні на основі результатів HSESS. Звіт №1 «Основні характеристики молоді, яка не працює, не навчається і не набуває професійних навичок». 2024.

неного переходу дівчат до дорослого життя, формуючи стійкість до сучасних викликів, формування затребуваних ринком праці навичок та сприяє системним стійким змінам на рівні національних політик.

Для того, щоб визначити бар'єри, потреби та потенціал працевлаштування дівчат і молодих жінок (15–34 роки), які не працюють, не навчаються та не набувають професійних навичок, в контексті їхньої вразливості, соціально-економічних умов та поточної ситуації на ринку праці України, а також сформулювати відповідні рекомендації для національної політики було проведено комплексне соціологічне дослідження «Дівчата та молоді жінки поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням в Україні: бар'єри, потреби та шляхи до інтеграції на ринку праці». У межах цього дослідження було зосереджено увагу на оцінці масштабів явища та соціально-демографічного профілю дівчат і молодих жінок NEET в Україні, аналізі ключових соціально-економічних і гендерних чинників формування та збереження цього статусу в умовах війни, виявленні основних бар'єрів, факторів вразливості й потреб, що обмежують їхню соціально-економічну активність. Особливо досліджувались рівень обізнаності та доступ до наявних механізмів підтримки, перешкоди доступу до ринку праці та сприйняття власної економічної спроможності, а також готовність інституцій забезпечувати інклюзивні можливості навчання і працевлаштування. На основі отриманих результатів було сформульовано практичні рекомендації щодо вдосконалення державних і місцевих політик, програм та сервісів підтримки з урахуванням гендерних і регіональних особливостей.

Результати показали, що для українських дівчат і молодих жінок перебування у статусі NEET є результатом накладання щонайменше трьох взаємопов'язаних чинників. Особистісний рівень пов'язаний із психологічною травмою війни, хронічною тривожністю, емоційним виснаженням та втратою життєвих і

професійних орієнтирів. Структурний рівень відображає кризу доглядової інфраструктури, зокрема обмежену доступність закладів дошкільної освіти, їхню нестабільну роботу або відсутність безпечних умов (укриттів), що унеможлиблює поєднання материнства та зайнятості. Інституційний рівень пов'язаний із практиками ринку праці, за яких роботодавці схильні сприймати дівчат і молодих жінок як «ризикований актив» через потенційні або наявні доглядові обов'язки, що звужує її шанси на працевлаштування та закріплює тривалий статус NEET.

Методологія дослідження

Мета дослідження: визначити бар'єри, потреби та потенціал працевлаштування дівчат і молодих жінок (15–34 роки), які не працюють, не навчаються та не набувають професійних навичок (NEET), в контексті їхньої вразливості, соціально-економічних умов та поточної ситуації на ринку праці України.

Завдання дослідження полягало в оцінці масштабів і соціально-демографічного профілю дівчат та молодих жінок NEET в Україні, аналізі соціально-економічних і гендерних чинників формування та збереження цього статусу в умовах війни, виявленні ключових бар'єрів, факторів вразливості й потреб, що обмежують їхню соціально-економічну активність, визначенні рівня обізнаності та доступу до наявних механізмів підтримки, дослідженні перешкод входження на ринок праці і сприйняття власної економічної спроможності, оцінці готовності інституцій забезпечувати інклюзивні можливості навчання і працевлаштування, а також формуванні рекомендацій для вдосконалення політик, програм і сервісів підтримки з урахуванням гендерного та регіонального контексту.

³ The Study conducted from December 2023 to February 2024 by the Institute of Demography and Quality of Life Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine, with the support of UNICEF: <https://knowledge.unicef.org/resource/socio-economic-status-households-ukraine>

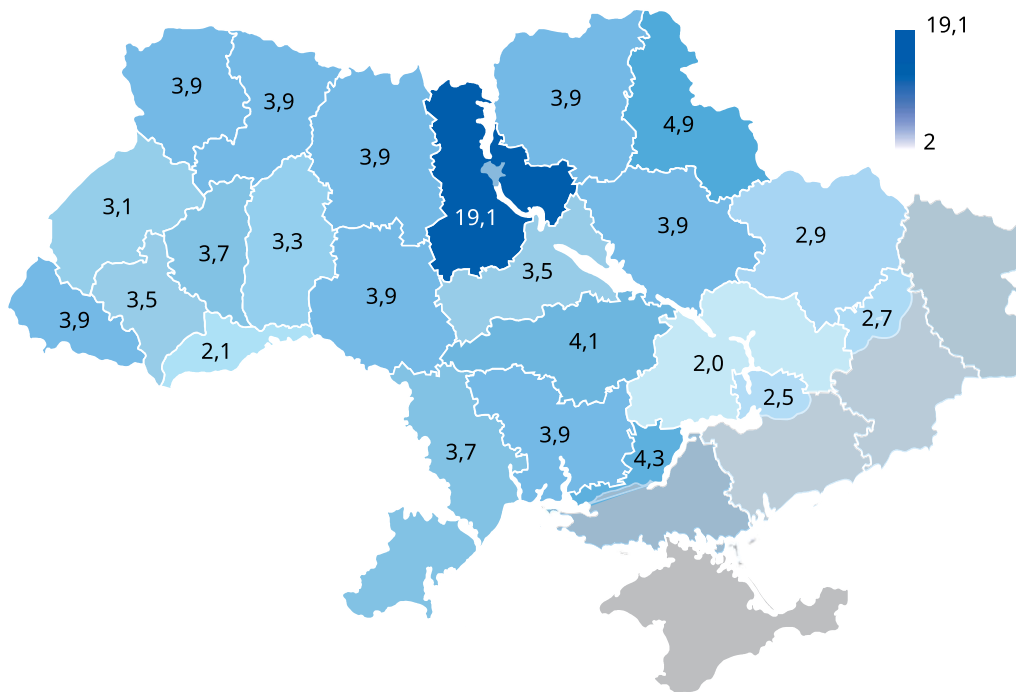

Рис. 1. Регіональний розподіл респонденток*, % серед усіх, N = 512

* На карті позначено разом частки респонденток, які проживають в м. Києві (15,0%) та в Київській області (4,1%) разом.

Дослідження ґрунтується на комплексному підході з поєднанням кількісних і якісних методів, що забезпечило отримання валідних та доповнювальних соціологічних даних. У рамках дослідження було опрацьовано дані Обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОСЕСД)³, проведеного у грудні 2023 року – лютому 2024 року в Україні методом вторинного аналізу, а також результати польового етапу, проведеного у жовтні–листопаді 2025 року. Польовий етап дослідження включав проведення 23 глибоких інтерв'ю з представницями важкодоступних груп та 8 фокус-груп (61 учасниця) віком 15–34 роки з дівчатами і молодими жінками, які перебувають поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням, 30 глибоких інтерв'ю з представницями/ками експертного середовища та надавачів послуг (державний сектор (фахівці центрів зайнятості, центрів соціальних служб, притулки для постраждалих від насильства тощо); громадський сектор / НУО; освітній сектор (фахівці центрів кар'єри та психологічних служб при закладах вищої та професійно-технічної освіти), та структуровані інтерв'ю з 512 респондентками віком

15–34 роки з числа дівчат і молодих жінок, які не навчаються, не працюють і не набувають професійних навичок.

Географія дослідження охопила м. Київ та 23 області України (за винятком тимчасово окупованих територій та зон активних бойових дій) (рис. 1).

Збір даних здійснювався з дотриманням етичних стандартів, принципів конфіденційності та інклюзивності, із застосуванням комбінованих методів опитування для охоплення важкодоступних груп.

Поєднання кількісних і якісних методів дослідження дозволило комплексно проаналізувати масштаби та соціально-демографічні характеристики дівчат і молодих жінок поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням, здійснити триангуляцію даних щодо бар'єрів, потреб і чинників збереження статусу NEET, а також визначити рівень доступу до механізмів підтримки, інституційну спроможність забезпечення інклюзивних можливостей навчання й працевлаштування та сформувані обґрунтовані рекомендації для вдосконалення політик і програм підтримки з урахуванням гендерного та регіонального контексту.

СТАН РИНКУ ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ МОЛОДІ NEET

Сучасний ринок праці в Україні характеризується структурною трансформацією, зумовленою демографічними втратами, міграційними процесами, наслідками повномасштабної війни та зміною галузевої структури зайнятості. Чисельність населення працездатного віку (15–70 років) в Україні за останні роки зменшилася на 15,3%: якщо у 2021 році вона становила 28 040 тис. осіб, то у 2023 році скоротилася до 23 742 тис. осіб⁴, що спричинено поєднанням зовнішньої міграції, внутрішнього переміщення, зростання смертності та тимчасовою втратою частини територій і трудового потенціалу.

Крім того, у 2024–2025 роках відбулося суттєве зменшення кількості офіційно зареєстрованих безробітних (станом на 01.08.2025 – 94 344 особи, 01.01.2024 – 96 120 осіб, 01.01.2023 – 186 508 осіб) та зміна гендерного дисбалансу зі значним переважанням жінок серед безробітних (станом на 01.08.2025 – 79,4% жінок та 20,6% чоловіків; станом на 01.01.2024 – 74,9% жінок та 25,1% чоловіків), а також стабільно високою часткою молоді до 34 років (01.08.2025 – 22%)⁵. Така ситуація відображає як зміну структури економічної активності населення, так і різний рівень залучення чоловіків і жінок до формального сектору зайнятості. Паралельно зберігається стабільно висока частка молоді до 34 років серед безробітних, що свідчить про труднощі

переходу від освіти до першого робочого місця та обмежені можливості професійної реалізації в умовах нестабільності. Мобілізація чоловічого населення істотно змінила професійну структуру попиту на робочу силу та зумовила зростання потреби у заміщенні жінками традиційно «чоловічих» вакансій у промисловості, транспорті, будівництві, логістиці та технічних спеціальностях, що одночасно відкриває нові можливості для розширення економічної участі жінок і загострює питання перекваліфікації, безпечних умов праці та подолання гендерних стереотипів на ринку праці.

У цих умовах особливо вразливою категорією стає молодь, насамперед група NEET, яка найгостріше відображає дисбаланс ринку праці. За даними Обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОСЕСД), у 2023 році в Україні налічувалося 1,86 млн молодих людей віком 15–34 роки (з них 1,34 млн молодих жінок і 0,53 млн молодих чоловіків)⁶, що становить 22,5% відповідної вікової групи. Таким чином, майже кожен п'ятий молодий українець перебуває поза системами освіти та ринку праці. Водночас ситуація характеризується виразною гендерною нерівністю: частка жінок NEET віком 15–34 роки (35,0%) майже втричі перевищує відповідний показник серед чоловіків (11,8%).

⁴ The Study conducted from December 2023 to February 2024 by the Institute of Demography and Quality of Life Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine, with the support of UNICEF: <https://knowledge.unicef.org/resource/socio-economic-status-households-ukraine>

⁵ Дані Державної служби зайнятості. <https://www.dcz.gov.ua/stat/statfile>

⁶ The Study conducted from December 2023 to February 2024 by the Institute of Demography and Quality of Life Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine, with the support of UNICEF: <https://knowledge.unicef.org/resource/socio-economic-status-households-ukraine>

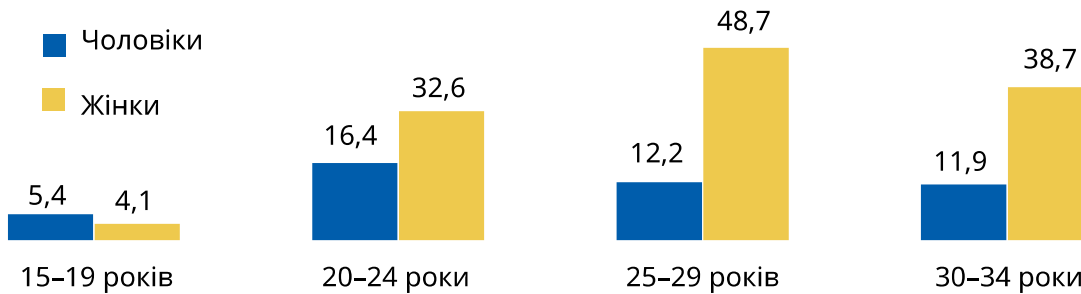

Рис. 2. Частка молоді NEET у відповідній статево-віковій групі за даними ОЕСД у 2023 році, %

Джерело: розраховано за результатами загальнодержавного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОЕСД), проведеного у грудні 2023 року.

Аналіз вікової структури свідчить, що найнижчий рівень NEET зафіксовано серед молоді 15–19 років (5,9%), що зумовлено переважним перебуванням у системі освіти. Починаючи з 20 років, частка NEET різко зростає, досягаючи пікового значення у віковій групі 25–29 років (48,7%), де майже половина жінок перебуває поза зайнятістю та навчанням. У групі 30–34 роки рівень NEET дещо знижується (38,7%), однак гендерний розрив залишається значним, що свідчить про тривалий характер обмежень участі жінок у ринку праці. Це може бути пов'язано з доглядовими обов'язками, народженням дітей, гендерними стереотипами та обмеженою доступністю послуг підтримки сімей із дітьми (рис. 2).

Суттєві відмінності простежуються за типом поселення. Найвищий рівень NEET серед молоді віком 15–34 роки зафіксовано у сільській місцевості (856,5 тис. осіб, 29,1%), тоді як у великих (655,4 тис. осіб

або 17,6%) і малих (352,2 тис. осіб або 18,8%) містах – значно нижчий.

У розрізі вікових груп найвищі показники NEET стабільно спостерігаються серед сільської молоді, тоді як у великих містах вони є найнижчими в усіх вікових категоріях. У групі 15–19 років рівень NEET залишається відносно низьким (від 2,5% у великих містах до 7,4% у селах), що пов'язано з переважним перебуванням молоді у системі освіти. Починаючи з 20 років, частка NEET суттєво зростає, досягаючи 36,1% у селах проти 20,7% у малих і 15,9% у великих містах у віці 20–24 роки. Найвищі значення зафіксовано у віковій групі 25–29 років, особливо у сільській місцевості (38,0% порівняно з 23,1% у малих та 26,2% у великих містах). У групі 30–34 роки показники дещо знижуються, однак залишаються істотно вищими серед сільської молоді (34,9%) порівняно з міською (18,4% у великих та 23,4% у малих містах). Виявлені відмінності пов'язані з обмеженням

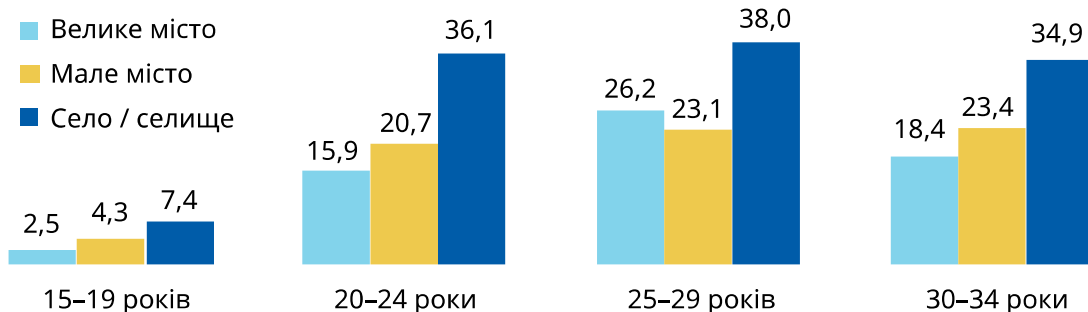

Рис. 3. Частка молоді NEET за місцем проживання та віком за даними ОЕСД у 2023 році, %

Джерело: розраховано за результатами загальнодержавного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОЕСД), проведеного у грудні 2023 року.

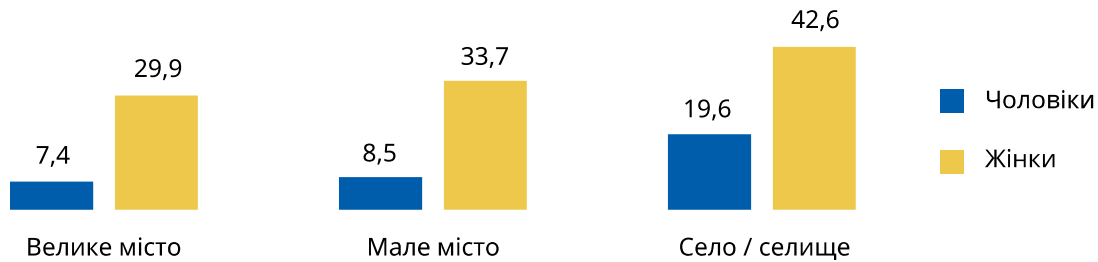

Рис. 4. Частка молоді NEET за статтю і місцем проживання за даними ОЕСД у 2023 році, %

Джерело: розраховано за результатами загальнодержавного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОЕСД), проведеного у грудні 2023 року.

доступом до освіти, професійної підготовки та робочих місць у менш урбанізованих регіонах, а також міграційними процесами до великих міст (рис. 3).

Аналіз розподілу молоді NEET за статтю та типом поселення демонструє виразні територіальні й гендерні відмінності. Найвищі показники зафіксовано у сільській місцевості, де у віці 15–29 років у статусі NEET перебувають 42,6% жінок і 19,6% чоловіків. У малих містах ці частки становлять 33,7% серед жінок і 8,5% серед чоловіків, а у великих – 29,9% і 7,4% відповідно.

У всіх типах поселень жінки значно частіше перебувають у статусі NEET, ніж чоловіки, причому гендерний розрив є найбільш вираженим у сільських громадах. Це вказує на системні бар'єри для залучення молодих жінок до освіти й зайнятості, зокрема обмежений доступ до інфраструктури, навчальних і доглядових послуг. Нижчі показники серед чоловіків у міських територіях можуть

бути пов'язані з неформальною зайнятістю або трудовою міграцією (рис. 4).

У той же час, частка молоді NEET чоловічої статі переважає у сільських поселеннях (57,0%), а жінки NEET переважають у міських поселеннях (58,6%) (рис. 5).

Серед молодих жінок NEET домінують соціально зумовлені причини незайнятості. Найбільшу частку (67,5%) становлять жінки, залучені до ведення домашнього господарства, догляду за дітьми та родичами похилого віку. Водночас лише 10,6% не працювали менше одного року, а 7,0% перебували у стані довготривалого безробіття. Стан здоров'я або інвалідність обмежують можливість працювати чи навчатися для 4,2% жінок, 2,8% зневірилися у пошуку роботи через негативний досвід, 3,5% перебувають у складному психологічному стані внаслідок війни, а 5,1% мають достатній дохід і не залучені до освіти чи зайнятості (рис. 6).

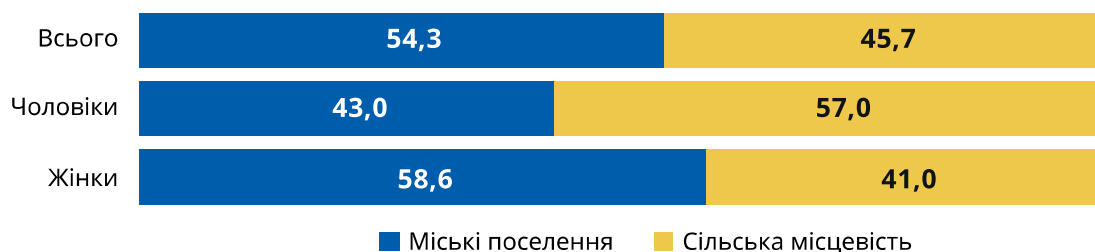

Рис. 5. Розподіл NEET віком 15–34 роки за місцем проживання за даними ОЕСД у 2023 році, %

Джерело: розраховано за результатами загальнодержавного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОЕСД), проведеного у грудні 2023 року.

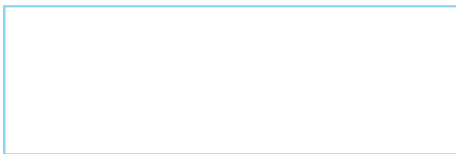

Рис. 6. Дезагрегація молоді NEET віком 15-34 роки за категоріями та статтю за даними ОЕССД у 2023 році, %

Джерело: розраховано за результатами загальнодержавного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОЕССД), проведеного у грудні 2023 року.

Для молодих чоловіків характерна інша структура причин NEET. Значну частку становлять безробітні з короткостроковим (17,1%) і довготривалим (14,6%) безробіттям, а також зневірені у можливості знайти роботу (16,6%). Вагомими залишаються також стан здоров'я та інвалідність (27,0%) і складний психологічний стан, зокрема пов'язаний з війною (4,8%). Частка чоловіків, залучених до доглядових і домашніх обов'язків, є мінімальною (6,8%).

Отже, статус NEET в Україні має виразний гендерний, віковий і територіальний вимір. Для жінок вирішальними є насамперед доглядові чинники, тоді як для чоловіків – поєднання проблем зайнятості, стану здоров'я та психологічних обставин. Водночас парадоксальним є те, що серед жінок NEET переважають особи із середньою та вищою освітою, що вказує на системні бар'єри для їхньої професійної реалізації, а не на брак кваліфікації.

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ ДІВЧАТ І МОЛОДИХ ЖІНОК NEET

Соціально-демографічний портрет дівчат і молодих жінок поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням в Україні, які взяли участь у дослідженні, свідчить про вимушений та багатовимірний характер цього статусу, де материнство та наслідки війни є визначальними чинниками (понад 60% опитаних є матерями, а кожна четверта – ВПО). Дослідження зафіксувало стан глибокої економічної залежності та фінансової вразливості: ресурси 67% респонденток обмежені стратегією виживання, що у поєднанні зі значними проблемами зі здоров'ям та «статистичною невидимістю» трансформує групу з «молоді у перехідному періоді» на категорію екстремальної соціальної вразливості.

Соціально-демографічний портрет дівчат і молодих жінок категорії поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням в Україні є неоднорідним і динамічним, а їхній статус переважно має вимушений характер. Найчисельнішою категорією є молоді жінки віком 25–34 роки, для яких період потенційного професійного становлення збігається з виконанням репродуктивних і доглядових обов'язків.

Значна частка цільової групи проживає в малих містах і сільській місцевості з обмеженим ринком праці, однак помітною є й частка мешканок міст. Повномасштабна війна значним чином змінила географію та мобільність групи: 26,6% респонденток є внутрішньо переміщеними особами.

Сімейні обов'язки є домінуючим фактором, що формує життєву траєкторію респонденток: понад 60% опитаних є матерями, причому зі збільшенням кількості дітей ризик довготривалого виключення з ринку праці зростає. Структура домогосподарств часто виходить за межі нуклеарної сім'ї та включає розширене коло родичів, що в умовах

економічної нестабільності є вимушеною стратегією виживання та спільного ведення побуту.

Важливою складовою соціально-демографічного профілю є стан здоров'я. Навіть за відсутності формального статусу інвалідності значна частина респонденток стикається з когнітивними, сенсорними та фізичними труднощами, що знижують їхню конкурентоспроможність на ринку праці. Так, 27,0% респонденток повідомили, що мають певні проблеми із зором, а 4,7% – значні труднощі; 28,1% – певні когнітивні труднощі, а 3,3% – значні труднощі; 15,2% мають проблеми з пересуванням, а 2% – значні.

Експертні оцінки вказують на статистичну невидимість значної частини групи дівчат і молодих жінок NEET через відсутність актуальних демографічних даних, тіньову зайнятість та маскуванню статусу NEET під домашню або натуральну економічну діяльність, зокрема в сільській місцевості та серед представниць ромських громад.

Матеріальне становище та економічна залежність. У більшості домогосподарств дівчат і молодих жінок поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням доходи переважно покривають лише базові фізіологічні потреби, унеможливаючи довгострокове планування та інвестиції у професійний розвиток. Для 35,2% опитаних респонденток коштів вистачає лише на харчування та недорогі речі, у 31,8% – на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку (меблі, техніка) викликає труднощі. Разом це 67% вибірки, що свідчить про зосередженість фінансових можливостей на базовому виживанні без перспектив накопичення.

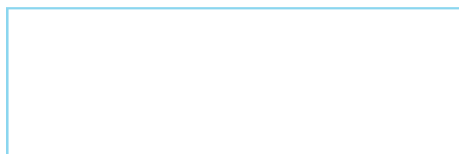
Основними джерелами доходів є заробітна плата чоловіка/партнера та соціальні виплати (державна допомога на дітей, внутрішньо переміщеним особам та особам з інвалідністю), що свідчить про високий рівень фінансової залежності респонденток та економічної несаможитності.

«Дуже довгий час жили, як кажуть, пачкою вермішелі. Купували пачку вермішелі, чекали, щось доїмо і будемо повертатися додому» (23 роки, ВПО, безробітна, західна Україна).

Вплив війни та вимушена міграція. Після 2022 року відбулася якісна трансформація соціального портрету NEET: від образу «молоді у перехідному періоді» до групи екстремальної соціальної вразливості, сформованої війною. До традиційних груп додалися нові категорії: ВПО, дружини та вдови військовослужбовців, жінки-ветеранки, а також жінки, які виїхали за кордон або перебувають у стані вимушеної соціальної дезадаптації. Паралельно спостерігається зменшення більш активної та мобільної частини дівчат і молодих жінок через зовнішню міграцію.

«Це і питання тих дівчат, які певним чином залишилися без належної підтримки через військові дії.» (чоловік, представник ЦОБВ, Волинська обл.).

Загалом сучасний соціально-демографічний портрет дівчат і молодих жінок NEET визначається кумулятивним впливом гендерних, вікових, сімейних, територіальних і воєнних чинників, що взаємно підсилюють вразливість.

КАТЕГОРІЇ ДІВЧАТ І ЖІНОК, ЯКІ Є НАЙБІЛЬШ ВРАЗЛИВИМИ ЩОДО ПОТРАПЛЯННЯ У СТАТУС НЕЕТ

Категорія НЕЕТ серед дівчат і молодих жінок не є однорідною; найвищий рівень вразливості демонструють респондентки, які мають сукупний вплив кількох деприваційних чинників.

До груп найвищого ризику віднесено дівчат та молодих жінок:

- із посиленням навантаженням доглядовою працею (матері малолітніх дітей, особливо одиноки; опікунки людей з інвалідністю, родичів похилого віку):

«Жінка випадає з ринку праці в силу того, що вона має дітей» (жінка, представниця аналітичного центру, м. Київ);

- які є внутрішньо переміщених осіб (особливо тих, хто втратив житло та соціальні зв'язки);
- з інвалідністю (через відсутність інклюзивної інфраструктури):

«Дівчата з інвалідністю, у нас держава взагалі не пристосована до того, щоб люди з інвалідністю жили своє достойне життя.» (жінка, незалежна гендерна експертка, м. Київ);

- мешканок сільської місцевості та прифронтових громад;
- із соціально вразливих верств населення (дівчат з малозабезпечених сімей, СЖО, випускниць інтернатних закладів, представниць багатодітних сімей):

«Це малозабезпечені сім'ї, звідки йдуть дівчата. Це дівчата з інтернатів» (жінка, незалежна гендерна експертка, м. Київ);

- які відносяться до маргіналізованих груп (СНН, СІН, ЛЖВ та інші):

«Маргіналізовані групи, ...жінки, які вживають наркотики, що з ними найважче» (жінка, незалежна гендерна експертка, м. Київ);

- представниць ромської меншини (через обмежений доступ до освіти та ринку праці):

«Ромське населення як категорію, що перебуває в катастрофічному стані... Там народжуються діти без документів.» (чоловік, представник ЦОБВ, м. Київ);

Для цих груп характерні подвійна ізоляція (соціальна та економічна) та обмежений доступ до інфраструктури.

Офіційна статистика не відображає реальних масштабів та глибини проблеми НЕЕТ як серед усієї молоді, так і серед дівчат і молодих жінок в Україні. Інформаційний вакуум зумовлений застарілістю демографічних даних (відсутність повноцінного перепису населення), призупиненням систематичних обстежень соціально-економічного становища домогосподарств та робочої сили під час воєнного стану, а також значним рівнем тіньової зайнятості.

Сукупна дія цих чинників обмежує репрезентативність наявних даних, формує «невидимість» проблеми на рівні державної політики та істотно ускладнює розробку адресних і доказових стратегій підтримки, зокрема через недостатній облік гендерних диспропорцій і нових форм вразливості, спричинених війною.

ПРИЧИНИ СТАТУСУ NEET СЕРЕД ДІВЧАТ І МОЛОДИХ ЖІНОК

Причини статусу NEET – це сукупність структурних та інституційних чинників, що визначають початкову траєкторію соціального виключення дівчат і молодих жінок. За результатами опитування виявлено, що основними причинами є не індивідуальна неготовність до праці, а зовнішні життєві обставини. Так, серед причин припинення навчання 38,0% респонденток зазначили відсутність фінансових ресурсів, ще 32,7% – необхідність догляду за дітьми або іншими членами родини. У сфері зайнятості домінують подібні фактори: 37,1% опитаних не працюють саме через доглядові обов'язки, а 12,5% – через стан здоров'я та пов'язані з ним обмеження. Отже, статус NEET формується під впливом поєднання економічних соціально-психологічних чинників, які підсилюють одне одного та закріплюють вимушений характер перебування у цьому статусі.

Результати опитування дають змогу виділити такі причини потрапляння дівчат і молодих жінок до статусу NEET, а саме:

- доглядові обов'язки (догляд за дітьми, особами з інвалідністю або літніми членами родини за відсутності доступної доглядової інфраструктури):

«Доглядаю за дитиною, за бабусяю, бо вона дуже-дуже хвора в мене» (26 років, безробітна, доглядає за дитиною та літньою людиною, Запорізька обл.);

- економічна невиваженість зайнятості (низький рівень оплати праці та незадовільні умови роботи, що не компенсують витрачені зусилля і час):

«Припинила [працювати] через те, що погіршилися дуже сильно умови праці..., погіршилась зарплатня» (18 років, не працює/не навчається, Полтавська обл.);

- негнучкість ринку праці (відсутність дистанційної роботи та гнучких графіків роботи);
- наслідки повномасштабної війни (переміщення, втрата роботи, житла, документів і соціальних зв'язків);

- обмежені локальні можливості працевлаштування (дефіцит вакансій і транспортна недоступність, особливо в сільських і прифронтових громадах);
- стан здоров'я і психологічні чинники (наслідки травми війни, інвалідність, хронічні захворювання, залежності):

«Тільки закінчена в мене середня освіта... І от одразу після школи так почалося моє життя» (34 роки, наркозалежна, безробітна, Чернівецька обл.);

- брак досвіду та застарілі навички (дівчата без досвіду роботи та молоді жінки після тривалої перерви через догляд члена сім'ї):

«Відсутність досвіду, ...люди здобули освіту і виходять на ринок праці... без практичної підготовки» (жінка, представниця аналітичного центру, м. Київ);

- соціокультурні та гендерні чинники (традиційні уявлення про роль жінки, раннє материнство, особливо в окремих етнічних громадах):

«Дівчата ромської національності дуже рано, від 15 років, найчастіше стають мамами» (надавачка соціальних послуг, робота з національними меншинами, Одеська обл.);

«Ну, достатньо давно, як родила ребёнка, уже не працювала, дитині 9 років вже. Не працювала, бо як бы нет необходимости» (33 роки, ромка, догляд за дітьми, Одеська обл.)

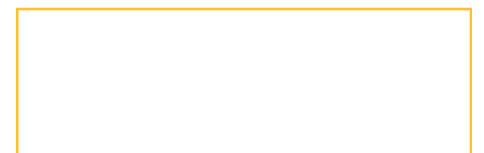
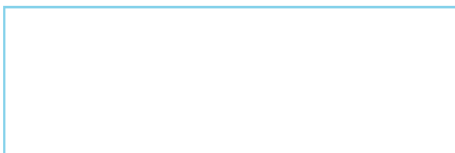
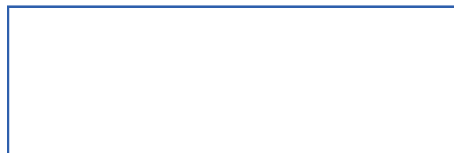
- низький рівень поінформованості про можливості навчання та працевлаштування;
- особистісні чинники (низький рівень самооцінки, страх невдачі, завищені очікування):

«Покоління Z, «зумери»... мають особливі вимоги до роботи та режиму праці – їм потрібен гнучкий графік, можливість працювати на власних умовах...» (жінка, представниця аналітичного центру, м. Київ).

Результати дослідження показують, що причини статусу NEET у дівчат і молодих жінок змінюються з віком і пов'язані з різними життєвими етапами. У підлітковому віці NEET формується під впливом сімейних стереотипів, раннього материнства та слабкої профорієнтації.

Протягом життєвого шляху природа статусу NEET трансформується (табл. 1): 18–19 років – домінують чинники соціального походження та дефіциту якісної профорієнтації; 20–29 років – етап входу в активне материнство; 30–34 роки – тривалий догляд за дітьми доповнюється доглядом за іншими членами родини і призводить до депрофесіоналізації.

Для певних категорій дівчат і молодих жінок можна виділити окремі причини статусу NEET, які посилюють їхню вразливість (табл. 2). Переселення через окупацію або бойові дії ускладнює життя ВПО, оскільки вони втрачають роботу, житло та соціальні зв'язки. Особи з інвалідністю стикаються з обмеженнями через стан здоров'я, недоступну інфраструктуру та дискримінацію на ринку праці. Дівчата і молоді жінки у складних життєвих обставинах часто зазнають домашнього насильства або сирітства, що призводить до соціальної ізоляції й браку підтримки. У ромських спільнотах традиції та ранні шлюби, а також відсутність документів і мовний бар'єр обмежують доступ до освіти та роботи, а сільські дівчата і молоді жінки натомість стикаються з дефіцитом робочих місць і обмеженими можливостями для навчання.

Таблиця 1. Причини потрапляння у статус NEET залежно від віку дівчат і молодих жінок

15–17 років	18–19 років	20–24 роки	25–29 років	30–34 роки
<i>Поява ризиків майбутнього статусу NEET</i>	<i>Перехід від школи до професійного життя, високий ризик освітньої паузи</i>	<i>Перші спроби професійної реалізації, дискримінація</i>	<i>Активний репродуктивний вік; створення сім'ї</i>	<i>Професійна ізоляція та депрофесіоналізація</i>
<ul style="list-style-type: none"> сімейні стереотипи (пріоритет «вдалого заміжжя»); раннє материнство (особливо для ромських громад); криза профорієнтації (формальний підхід); тиск батьків щодо вибору «жіночих» або «престижних» професій 	<ul style="list-style-type: none"> невдалий вступ до закладів вищої освіти (брак коштів або низький бал НМТ); вимушена пауза («пошук себе»); відсутність навичок самостійного життя для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, після виходу з інтернатних закладів 	<ul style="list-style-type: none"> доглядова праця (догляд за дітьми, літніми батьками або іншими членами родини) невідповідність освіти вимогам ринку праці (наявність диплому без практичних навичок); тіньова/неофіційна зайнятість (робота без оформлення і соціальних гарантій); завершення навчання в умовах війни (відсутність можливості стажування) 	<ul style="list-style-type: none"> критична перерва у стажі (понад 5 років); втрата попередньої кваліфікації через тривалу відпустку по догляду за дитиною або іншу доглядову працю 	

Таблиця 2. Причини потрапляння у статус NEET залежно від соціального статусу дівчат і молодих жінок

Для усіх категорій	<ul style="list-style-type: none"> Економічна залежність від партнера або соціальних виплат. Відсутність вакансій на локальному ринку праці. Економічна невідповідність зайнятості (витрати на базове забезпечення зайнятості та догляд за дитиною перевищують зарплату)
ВПО	<ul style="list-style-type: none"> Переїзд, втрата майна та соціальних зв'язків. Дискримінація: роботодавці сприймають ВПО як «тимчасовий ресурс», який може поїхати у будь-який момент. Висока вартість оренди житла, яка не покривається пропонованими зарплатами
Особи з інвалідністю	<ul style="list-style-type: none"> Стан здоров'я, наявність інвалідності. Самостигматизація («я нікому не потрібна») під впливом оточення. Фізичні бар'єри у доступі до освітніх послуг і ринку праці
СЖО	<ul style="list-style-type: none"> Домашнє насильство, сирітство. Соціальна ізоляція, брак підтримки близьких. Низька правова грамотність (невміння захистити себе у трудових відносинах). Низький рівень самооцінки
Ромські дівчата і молоді жінки	<ul style="list-style-type: none"> Традиції, ранні шлюби. Відсутність документів та мовний бар'єр Повна «статистична невидимість» для державних служб підтримки
Сільські дівчата і молоді жінки	<ul style="list-style-type: none"> Брак робочих місць. Географічна ізоляція: відсутність регулярного транспортного сполучення з районними/обласними центрами. Маскування статусу NEET під «роботу в особистому сільському господарстві» (натуральне виживання без соціальних гарантій)

РІВЕНЬ ОСВІТИ ТА ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Результати дослідження показують, що формальний освітній рівень дівчат і молодих жінок поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням є відносно високим, однак він слабо конвертується у працевлаштування через розрив між підготовкою та потребами ринку праці. Переривання навчання здебільшого має вимушений характер і пов'язане з фінансовими труднощами, доглядовими обов'язками, втратою мотивації та наслідками війни.

Освітній профіль та зниження прикладної цінності формальної освіти.

Характерною рисою дівчат і молодих жінок поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням в Україні є високий рівень формальної освіти (дипломи ЗПТО, коледжів і ЗВО). Серед опитаних дівчат і молодих жінок переважають ті, хто здобув професійну і професійно-технічну (38,3%) та вищу (31,6%). На жаль, він не трансформується в успішне працевлаштування через розрив між теоретичною підготовкою та потребами ринку праці:

«Система освіти завжди відставала від потреб ринку праці... У нас величезний розрив: навчають одного, а потреби зовсім інші» (жінка, представниця аналітичного центру, м. Київ).

Причини переривання освітніх траєкторій.

Навчання найчастіше припиняють через фінансові труднощі (38,0%) і доглядові обов'язки (32,7%), а також через втрату мотивації (21,7%), вимушене переміщення через війну (11,7%) та стан здоров'я (11,2%). Учасниці фокус-груп підтверджують ці тенденції, описуючи ці причини як особистий вимушений досвід, що зумовлений зовнішніми життєвими обставинами, серед яких:

- материнство та догляд за дітьми:
«Я вчилася ... на фінансиста..., його не закінчила в зв'язку з тим, що була перша вагітність» (33 роки, багатодітна мати, не працює, Рівненська обл.);

- нестача коштів на навчання або супутні витрати, особливо у жительок сільської місцевості:
«Школу закінчила, грошей на подальше навчання не було...» (26 років, одинока мати, не працює, Кіровоградська обл.);
- проблеми зі здоров'ям (включаючи ВІЛ-статус, інвалідність) та психологічні бар'єри (страх, апатія, невпевненість);
- наслідки війни (переміщення, втрата документів, психологічні травми тощо);
- розчарування в обраній професії або її неактуальність на ринку праці.

На думку експертів, також на заваді професійному розвитку молоді стоять **системні проблеми освіти:**

- невідповідність освітніх програм реальними потребами потребам ринку праці;
- скорочення кількості ЗПТО та ЗЗСО, що унеможлиблює отримання фаху за місцем проживання;
- трансляція гендерних стереотипів з боку найближчого оточення:
«А батьки кажуть: «Заміж позвали, треба йти заміж, і це пріоритет номер один для тебе» (жінка, представниця ЦОБВ, м. Київ);
- завищені очікування щодо нереалістичного сприйняття ринку праці,

Рис. 7. Умови готовності до професійного навчання респонденток, % серед усіх, N = 512

* Респондент міг обрати декілька варіантів відповідей, тому сума відповідей не дорівнює 100%.

що призводить до подальшого розчарування:

«Багато обіцянок... від навчальних закладів, що от ви прийдете до нас і ви чи не президентами станете, там, чи міністрами... Це... створює таку надуману, завищену самооцінку» (чоловік, представник наукової установи, м. Луцьк).

Досвід участі в неформальній освіті серед учасниць дослідження є обмеженим та нерівномірним. Майже три чверті респонденток не мають досвіду участі у курсах чи тренінгах (74,2%), тоді як 25,8% хоча б раз долучалася до такого навчання. Водночас серед тих, хто мав такий досвід, переважає готовність продовжувати навчання (60,6%).

Серед учасниць фокус-груп чверть брали участь у неформальному навчанні протягом року завдяки ваучерам і грантовим програмам. Це переважно внутрішньо переміщені особи:

«В центрі зайнятості, іноді там якісь прохожу курси» (25 років, ВПО, доглядає за дитиною, Одеська обл.).

Бар'єрами доступу як до формальної, так і неформальної освіти є насамперед фінансова недоступність (48,8%) та дефіцит часу через сімейні й доглядові обов'язки (46,3%). Додатково впливають невизначеність професійного вибору (16,4%), брак інформації (15,8%), обмежена локальна доступність (14,1%) і психологічні чинники – сумніви у власних силах (12,9%) та недовіра до результативності навчання (11,5%).

Освітні запити опитаних дівчат і молодих жінок орієнтовані на прикладну доцільність та швидкий результат. Перева-

га надається короткостроковим (35,2%), інтенсивним форматам навчання (16,4% – перекваліфікації, 16,2% – стажуванням), що дозволяють швидко отримати практичні навички та підвищити шанси на працевлаштування. Довготривалі освітні траєкторії цікавлять обмежене кола респонденток. Існує віковий розрив: дівчата 15–19 років більше орієнтовані на формальну освіту, молоді жінки віком 25–34 роки – на швидку перекваліфікацію.

Найбільш затребуваними напрямками навчання та перекваліфікації, за свідченням опитаних, є мовні навички (іноземна мова), підприємництво і фінансова грамотність, керування автомобілем, цифрові навички (від базової комп'ютерної грамотності до SMM та IT), «м'які навички» (комунікація, вміння презентувати себе тощо), навички у сфері послуг (курси у сфері краси та кулінарії тощо) та правова освіта, зокрема щодо захисту від домашнього насильства, та трудового права. Водночас традиційні робітничі професії (будівництво, електротехнічні спеціальності) користуються низьким рівнем зацікавленості серед опитаних дівчат і молодих жінок.

Умови повернення до навчання.

Ключовими умовами готовності опитаних дівчат і молодих жінок до навчання є безоплатність навчальних заходів та можливість дистанційного формату (онлайн-курси), що дає змогу поєднувати освіту з доглядовими обов'язками (рис. 7).

Важливим чинником також залишається територіальна доступність – навчання має бути організоване в межах громади або в онлайн-форматі, оскільки витрати на проїзд часто є фінансово непосильними.

ДОСВІД ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ, ПОШУКУ РОБОТИ ТА ДОСТУП ДО РИНКУ ПРАЦІ

Стан залучення опитаних дівчат і молодих жінок до ринку праці характеризується фрагментарним трудовим досвідом із високими ризиками тривалого безробіття. Більшість мають попередній досвід роботи, однак він переважно короткостроковий або неформальний і не забезпечує соціальних гарантій чи професійного зростання. Вихід із зайнятості зумовлюється материнством, станом здоров'я, наслідками війни та економічною невивідністю праці. Пошук роботи відбувається переважно через цифрові й неформальні канали при низькій довірі до інституцій, а поєднання структурних бар'єрів і дискримінаційних практик закріплює стан професійної вразливості та потребу в комплексній підтримці.

Неоднорідність трудового досвіду та ризик нестабільної зайнятості. Більшість опитаних дівчат і молодих жінок має попередній досвід роботи, однак лише третина мала постійну зайнятість (31,6% респонденток), яка була перервана зовнішніми чинниками (відпустки по догляду за дитиною, початок повномасштабної війни).

Частка респонденток має досвід лише епізодичної, низькокваліфікованої та неформальної зайнятості, що не забезпечувала соціальних гарантій і професійного зростання:

«Сезонна робота, ... час закінчився і все» (23 роки, безробітна, Одеська обл.).

Наявна практика неофіційного працевлаштування, від якої деякі жінки відмовляються через ризики або неприйнятні умови, тоді як інші змушені погоджуватися:

«Мені пропонували більшість неофіційно [працювати]. Мені це не підходило.» (30 років, особа з інвалідністю, Одеська обл.).

Тривале безробіття є системною проблемою та фактором соціального виключення. Майже половина опитаних не працює понад один рік (26,4% – від 1 до 3 років, 13,3% – від 3 до 5 років, 18,0% – понад 5 років). Молодші респон-

дентки (18–24 роки) стикаються з «кризою першого робочого місця»⁷ через відсутність досвіду, тоді як старші (30–34 роки) – з наслідками тривалих перерв у працевлаштуванні.

Причини незайнятості. Тривале перебування поза зайнятістю та закріплення статусу NEET серед дівчат і молодих жінок в Україні зумовлені поєднанням гендерних стереотипів, структурних проблем ринку праці та наслідків повномасштабної війни. Основними причинами незайнятості та припинення трудової діяльності є:

- репродуктивне навантаження та сімейні обов'язки (37,1% зазначили, що доглядають за дітьми, хворими чи літніми родичами);
- економічна невивідність зайнятості (низький рівень заробітної плати, що не покриває базових потреб):

«... Там в школі великі каструлі були, треба було піднімати... Важко було...» (30 років, особа з інвалідністю, ВПО, м. Львів);

⁷ Це етап переходу від навчання до роботи, коли молоді люди стикаються з вимогою наявності досвіду роботи, якого вони ще об'єктивно не мають.

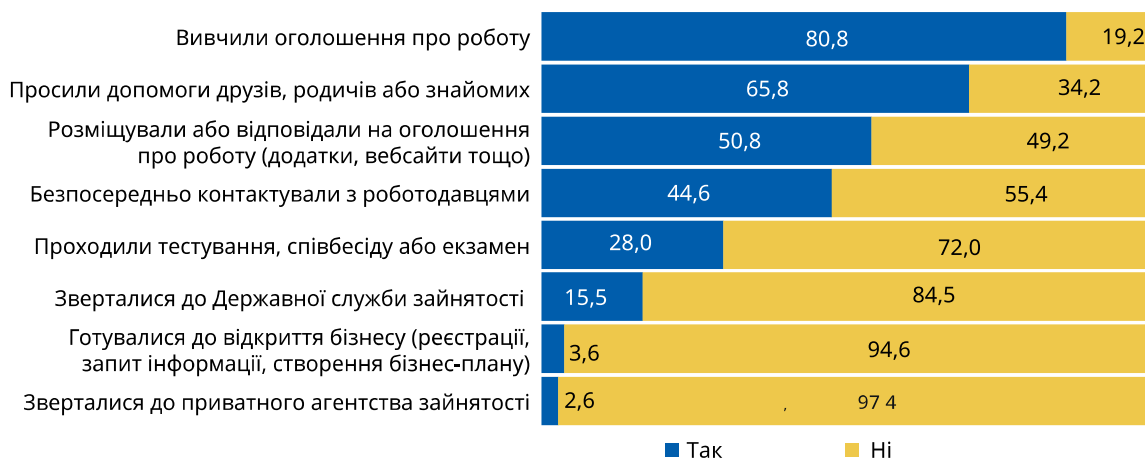

Рис. 8. Форми пошуку роботи протягом останніх 4 тижнів, включаючи останній тиждень (звітний), % серед тих, хто шукав протягом останніх 4 тижнів роботу, N=193

«...оскільки потрібні були гроші, ще до кінця навчання, я влаштувалася за знайомством на завод... звичайним робітником. Пропрацювала там три роки та звільнилася за власним бажанням, тому що оплата праці там знаходилась на низькому рівні» (24 роки, не працює, проживає з батьками, Харківська обл.);

- стан здоров'я та інвалідність, що посилюються відсутністю інклюзивного середовища (12,5% мають проблеми зі здоров'ям);
- звільнення з попереднього місця роботи з різних причин (14,5%);
- наслідки повномасштабної війни (переміщення, втрата роботи, соціальних зв'язків):

«Перестала працювати у зв'язку з військовим станом» (32 роки, ВПО, домогосподарка, Полтавська обл.).

Вирішальним чинником виходу з ринку праці залишається неможливість поєднати материнство та професійну діяльність. Натомість криза доглядової інфраструктури (обмежена робота дитячих садочків, онлайн-навчання в школах, відсутність укриттів) перекладає відповідальність за догляд і навчання дітей на жінок, змушуючи їх відмовлятися від роботи або її пошуку.

Практики пошуку роботи та довіра до інституцій.

Більшість непрацюючих респонденток наразі не здійснюють активного пошуку роботи або використовують переважно пасивні стратегії (рис. 8).

Деякі респондентки переважно покладаються на випадок або неформальні контакти:

«Не скажу, що я шукала роботу. Вона зазвичай мені приходила в руки» (31 рік, не працює, доглядає 2-х дітей, Рівненська обл.).

Пошук роботи є високодиджиталізованим, але слабо інтегрованим в офіційні канали. Найчастіше використовуються:

- сайти-агрегатори;
- соціальні мережі, зокрема Telegram-канали:

«Основна інформація, яку читаю, це також Telegram-канали» (27 років, ВПО, доглядає за дитиною, Полтавська обл.);

- цифрові інструменти (ШІ, освітні платформи):

«Я просто беру, шукаю рівненські оголошення по роботі, через GPT чат створюю рекламку... і беру в ці групи [Telegram, Telegram-канали] просто викладаю своїм телефоном» (33 роки, багатодітна, Рівненська обл.).

Ключовим викликом стає не дефіцит інформації, а перенасичення інфопростору, що формує потребу в навичках критичного відбору можливостей.

Звернення до центрів зайнятості та інших інституцій залишаються обмеженими через недовіру та негативний досвід.

Взаємодія з Державною службою зайнятості. Більшість опитаних дівчат і молодих жінок не перебували на обліку в центрах зайнятості через орієнтацію на самостійний пошук роботи, недовіру до ефективності служби та негативний попередній досвід. Оцінки діяльності центрів зайнятості є неоднозначними й поєднують як позитивні, так і негативні відгуки (табл. 3).

«Я звернулася в центр зайнятості, а мені сказали: оскільки в мене не було до того стажу офіційної роботи, то вони мені не можуть нічого запропонувати» (26 років, домогосподарка, доглядає за дитиною, Запорізька обл.);

«Пропонують роботи такі на 8000 [грн], прибиральниця, санітар...» (33 роки, багатодітна, Рівненська обл.).

Наслідком негативного досвіду взаємодії є те, що центри зайнятості не сприймаються опитаними дівчатами та молодими жінками як дієвий інструмент кар'єрного розвитку.

Бар'єри у працевлаштуванні та прояви дискримінації. Основними бар'єрами працевлаштування опитаних дівчат і молодих жінок залишаються вимога роботодавців до наявності досвіду роботи, негнучкість ринку праці, дискримінація за статусом ВПО та станом здоров'ям, інфраструктурні обмеження та психологічні чинники:

«Не працюю... через те, що тут дуже великі черги у садочок, не можу влаштувати зараз дитину» (27 років, ВПО, не працює, одинока мати, Івано-Франківська обл.).

Кожна п'ята з опитаних (20,3%) повідомила, що зазнавала дискримінації під час пошуку роботи протягом життя, 1,8% – протягом останніх чотирьох тижнів. Найпоширенішими «підставами» дискримінації є вік, наявність дітей або шлюб, статева/гендерна ознака, інвалідність чи стан здоров'я, а також статус внутрішньо переміщеної особи.

Окремі респондентки стикалися з випадками прямої дискримінації та порушенням етичних норм з боку роботодавців:

- відмова працевлаштування на «чоловічі» або «силові» професії:

«...перед початком роботи в міліції, не хотіли приймати на роботу, пославшись на те, що немає вакантних місць... відмовив через те, що не хотіли брати дівчат. Хотіли брати чоловіків» (27 років, ВПО, доглядає за дитиною, Полтавська обл.).

Експерти зазначали, що прояви дискримінації та упередженого ставлення при працевлаштуванні жінок останнім часом трансформувалися з прямої у приховану форму, коли роботодавці пропонують менш захищені форми зайнятості.

Також зберігається гендерний розрив в оплаті та вертикальна сегрегація, внаслідок якої на керівних посадах домінують чоловіки:

«Вищі управлінські рівні та найвищі посади в нас переважно обіймають чоловіки, тоді як нижню та середню ланки займають жінки...» (жінка, представниця аналітичного центру, м. Київ).

Ринок праці для дівчат і молодих жінок в Україні формується під впливом застарілих гендерних стереотипів і сучасних вимог до професіоналізму. Якщо для групи 18–19 років основний ворог – страх роботодавця перед новачком, то для 25–29-річних – страх роботодавця перед декретом.

Таблиця 3. Оцінка діяльності центрів зайнятості

Позитивні сторони	Негативні сторони
<ul style="list-style-type: none"> • ваучери на навчання (особливо для ВПО); • безоплатність та різноманітність курсів (від перукаря до IT-фахівця); • гранти на власну справу; • жіноче «обличчя» служби, що створює атмосферу більшого розуміння специфічних проблем (діти, перерва в стажі) 	<ul style="list-style-type: none"> • низькокваліфіковані та низькооплачувані вакансії, тому що якісні та високооплачувані вакансії роботодавці закривають через Work.ua чи кадрові агентства; • формальний підбір роботи без урахування освіти та професійних очікувань і тиск зняття з обліку у разі відмови; • економічна невивігдність зайнятості⁸; • відмова в реєстрації через брак стажу, попри відсутність таких обмежень у законодавстві; • інформаційна перевантаженість і брак структурованих консультацій

⁸ Ситуація, коли очікуваний дохід від роботи не покриває супутніх витрат (транспорт, догляд за дитиною, оренда житла, харчування) або є співмірним із соціальними виплатами, що знижує мотивацію до офіційного працевлаштування.

Очікування та запити від системи підтримки. Зарплатні очікування опитаних дівчат і молодих жінок є помірно реалістичними (15–50 тис. грн на місяць), але часто не співпадають із пропозиціями ринку, що посилює демотивацію.

Надавачі послуг вказують на розрив між очікуваннями та рівнем професійної підготовки окремих вікових груп:

«...Молодь хотіла б отримати початкові посади і одразу високу заробітну плату. Це молодь, яка не має досвіду роботи, але [має] досить амбітні плани...» (надавачка освітніх послуг, соціальний педагог, Полтавська обл.).

Дівчата і молоді жінки, які перебувають поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням, очікують комплексної підтримки, яка передбачає не точкові рішення, а системну роботу з трансформації наявних послуг та створення нових можливостей, зокрема:

- розбудова інфраструктури догляду;
- навчання, яке гарантує отримання практичних навичок і працевлаштування;
- боротьба з дискримінацією;
- покращення роботи центрів зайнятості:

«Хотілось би, щоб центр зайнятості більш міг допомогти знайти саме таку роботу, яку ти шукаєш...» (23 роки, шукає роботу, проживає з батьками, м. Вінниця);

- переформатування профорієнтаційних послуг;
- психологічна підтримка та соціально-психологічна допомога:

«Нам зараз всім, мабуть, не вистачає підтримки якоїсь психологічної і морального заспокоєння» (24 роки, особа з інвалідністю, Харківська обл.).

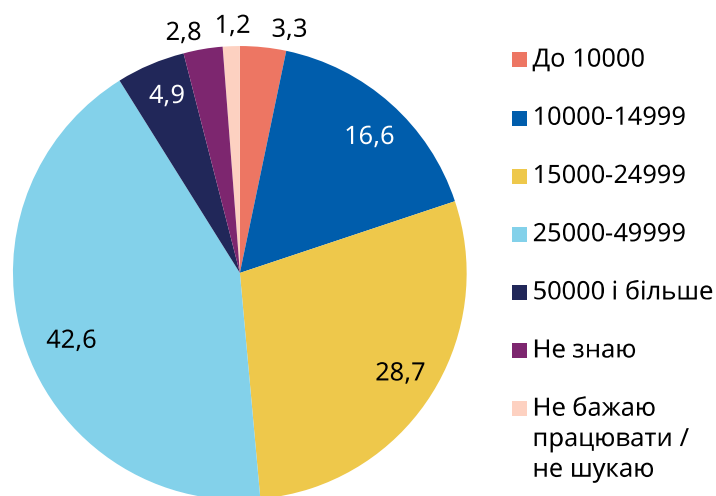

Рис. 9. Розподіл відповідей на запитання «Якою має бути заробітна плата, щоб ви прийняли пропозицію роботи?», % серед усіх, N = 512

ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА САМОЗАЙНЯТІСТЬ ЯК КАР'ЄРНА АЛЬТЕРНАТИВА

Дослідження виявило суттєвий розрив між інтересом опитаних дівчат і молодих жінок до підприємницької діяльності та готовністю його реалізації (42% респонденток декларує бажання відкрити власну справу, однак лише 5,5% мають конкретні плани в короткостроковій перспективі). Підприємництво частіше сприймається як бажаний, але віддалений сценарій, а не як практична стратегія виходу зі статусу NEET.

Основними бар'єрами для розвитку підприємництва та самозайнятості респонденток є:

- надмірна регуляція адміністративних процедур:
«Знаючи наші бюрократичні всі заходи... ми не стали займатися цим [відкриттям бізнесу]» (34 роки, доглядає за бабусею, Одеська обл.);
- відсутність або нестача знань і навичок ведення бізнесу:
«Вони не знають, як це подати» (жінка, незалежна гендерна експертка, м. Київ);
- брак інформації про можливості:
«Багато жінок не знають про програми, які існують, державні, не знають про програми проектні, де дають можливість розвиватися бізнесу...» (жінка, незалежна гендерна експертка, м. Київ);
- недостатній рівень цифрової грамотності для використання цифрових платформ:
«Якщо ми говоримо про «Дію», ...багато хто з них [жінок] зупиняється на моменті оформлення заявки і документів» (жінка, незалежна гендерна експертка, м. Київ);
- психологічні бар'єри (страх, невпевненість тощо).

Повномасштабна війна додатково посилює невизначеність і знижує готовність дівчат і молодих жінок інвестувати навіть мінімальні ресурси у підприємництво.

Попри наявність державних і донорських програм, рівень залучення дівчат і молодих жінок до підприємницької діяльності залишається низьким через інформаційний вакуум та обмежену ефективність навчальних курсів.

Експерти наголошують на **необхідності комплексного підходу**, що поєднує практикоорієнтоване навчання, тривалий менторський супровід, розвиток м'яких навичок і психологічну підтримку, а також потенціал молодіжних центрів як локальних хабів підприємницької підтримки:

«Я думаю, що це широкий спектр... можливості перенавчання, перекваліфікації, тобто певні курси якісь... Це підтримка безпосередньо якихось мікрогрантів...» (жінка, незалежна гендерна експертка, м. Київ).

ОБІЗНАНІСТЬ ЩОДО ПОСЛУГ ДЕРЖАВНОЇ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ПІДТРИМКИ

Результати анкетування показали, що попри існування значної кількості програм підтримки молоді у навчанні і працевлаштуванні, рівень поінформованості про них серед респонденток залишається досить низьким. 38,9% респонденток взагалі нічого не чули про такі можливості, а ще 51% мають лише поверхові знання без розуміння деталей. Це може свідчити про слабкість комунікаційних стратегій державних інституцій, інформація від яких не доходить до кінцевого споживача або подається у незручному для молоді форматі.

«І дуже багато жінок не знають про програми, які існують, державні, не знають про програми проектні, де дають можливість розвиватися бізнесу і так далі. Тобто, жінки не володіють цією інформацією» (жінка, незалежна гендерна експертка, м. Київ).

Також низька поінформованість опитаних дівчат і молодих жінок є симптомом «інформаційного шуму»: важливі повідомлення про гранти та курси не доходять до адресаток не через їх відсутність, а через неможливість цільової групи виокремити їх із загального потоку.

Попри низький рівень поінформованості, потенційна зацікавленість у державній та інституційній підтримці є досить високою. Понад дві третини (66%) респонденток виявили інтерес до курсів, консультацій і грантових програм, а 64% декларували готовність долучитися до безоплатних ініціатив із навчання або працевлаштування.

Серед допомоги і підтримки, якої потребують опитані дівчата і молоді жінки, переважно є:

- професійне навчання та курси перекваліфікації (43,4%);
- тренінги для розвитку «м'яких» навичок (28,3%);
- психологічна підтримка (25,6%);
- кар'єрні консультації (25,2%).

Це свідчить, що дівчата і молоді жінки потребують не лише професійних компетенцій, але й допомоги у формуванні впевненості, комунікації та орієнтації на ринку праці.

ЕФЕКТИВНІСТЬ КАНАЛІВ КОМУНІКАЦІЇ

Дослідження фіксує стійкий зсув у бік цифрових платформ як основного джерела інформації, проте простежується суттєвий цифровий розрив між великими містами та сільською місцевістю або прифронтовими громадами, а також вразливими групами.

Основними інформаційними джерелами для опитаних дівчат і молодих жінок стали онлайн-агрегатори вакансій (Work.ua, Robota.ua) та соціальні мережі (Telegram-канали, TikTok, Instagram), тоді як офіційні сайти державних установ демонструють низьку ефективність для цієї аудиторії.

«Нікуди не зверталася, нікуди не цікавилася. Все, де я могла щось шукати якусь роботу, яка б вона не була, це OLX, Robota.ua» (29 років, ВПО, вдова військового, доглядає за дитиною з інвалідністю, Хмельницька обл.).

Водночас високим рівнем довіри користуються неформальні канали міжособистісної комунікації («сарафанне радіо», поради знайомих) та міжнародні організації, які сприймаються як більш надійні партнери.

«Основним каналом отримання інформації для молоді є неформальне спілкування («сарафанне радіо») в межах найближчого оточення... Це твій ближній круг спілкування» (жінка, представниця аналітичного центру, м. Київ).

Для міських жительок ефективними є онлайн-інструменти, то для респонденток із сільської місцевості та вразливих груп (СЖО, ЛГБТ+, ЛЖВ та інші) отримання інформації ускладнюється

технічними обмеженнями та нестабільним інтернетом. Для цих категорій, а також для закритих спільнот (зокрема ромів), критично важливим залишаються офлайн-канали, фізична присутність інформації в громадах і залучення локальних посередників.

«Дуже дієвими, можливо, будуть громади або представники громад, у яких вони [дівчата-ромів] проживають. Тобто через представників громад. Або, наприклад, через лікаря, або психолога. І для того, щоб побудувати довіру з такою категорією, ми повинні часто до них приїжджати. Тобто встановлювати контакт, цікавитися.» (жінка, надавачка соціальних послуг, робота з національними меншинами, Одеська обл.).

Окрім технічних чинників, ефективність інформування знижують психологічні та безпекові бар'єри. Експерти вказують на пасивність частини молоді, низьку залученість до суспільного життя та сталу недовіру до державних служб. У прифронтових регіонах ситуацію додатково ускладнюють безпекові обмеження, а окремі сервіси вимушено обмежують публічну комунікацію з міркувань безпеки та конфіденційності.

БАР'ЄРИ, ЩО ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ ВИХОДУ ЗІ СТАТУСУ NEET

Результати дослідження дозволяють виділити три групи бар'єрів, які утримують дівчат і молодих жінок у статусі NEET, а саме: структурні, інституційні та індивідуальні.

Структурні (зовнішні) бар'єри мають об'єктивний і сталий характер та зумовлені соціальною, економічною, безпековою й інфраструктурною ситуацією:

- фінансова неспроможність та бідність дівчат і молодих жінок, що унеможлиблює інвестування в освіту, перекваліфікацію та мобільність, особливо у сільській місцевості:

«Немає можливості піти на платні курси.» (33 роки, багатодітна мати, Рівненська обл.);

- нижчий рівень оплати жіночої праці у поєднанні з високими витратами на догляд і транспорт та супутні витрати робить офіційну зайнятість економічно не вигідною;
- відсутність або недоступність інфраструктури догляду (заклади освіти, денні центри, послуги догляду вдома тощо);

«Я виховую дитину,... вона в мене в другому класі, навчання онлайн, тому мені ні на кого її залишити ...» (24 роки, особа з інвалідністю, Харківська обл.)

- географічна віддаленість і транспортна ізоляція у сільських і прифронтових регіонах:

«З транспортом тяжко, треба добиратися...» (27 років, догляд за дітьми, Одеська обл.);

- цифрова нерівність: обмежений доступ до інтернету та електропостачання унеможлиблює дистанційну зайнятість і навчання;

- обмеженість локального ринку праці, особливо у сільській місцевості та прифронтових громадах;
- гендерні стереотипи та соціальні норми щодо ролі жінок у сім'ї та вихованні дитини;
- гендерна сегрегація в освіті та кар'єрі – поділ професій на «жіночі» та «чоловічі» – обмежує доступ дівчат і молодих жінок до високооплачуваних посад.

Інституційні бар'єри виникають у взаємодії з державними структурами, системою освіти та роботодавцями:

- надмірна бюрократизація адміністративних процедур, наприклад, щодо відновлення документів і підтвердження статусів є критичним бар'єром для ВПО та осіб з інвалідністю;
- невідповідність державних програм потребам ринку праці;
- низький рівень поінформованості та неефективність каналів комунікації обмежують доступ до наявних інструментів підтримки:

«Неволодіння ...інформацією, знаннями... можливо, інформація не доходить, можливо, не інформують про це, відсутні оголошення, якісь...» (жінка, незалежна гендерна експертка, м. Київ);

- негнучкість ринку праці, обмежена пропозиція дистанційної та гнучкої зайнятості;

Таблиця 3. Бар'єри виходу зі статусу NEET для дівчат і молодих жінок відповідно до віку

15–17 років	18–19 років	20–24 роки	25–29 років	30–34 роки
Етап «дезорієнтації»	Ризик тривалої освітньої паузи	Бар'єр «першого робочого місця»	Репродуктивне «покарання»	Професійна ізоляція
<ul style="list-style-type: none"> Відсутність стажу і досвіду роботи (роботодавці вимагають стаж від 2-х років, який неможливо здобути) 			<ul style="list-style-type: none"> Низька готовність роботодавців до гнучких форматів зайнятості. Дефіцит доглядової інфраструктури (закриття дитячих садків, онлайн навчання в школах через брак укриттів). Депрофесіоналізація: втрата навичок за час тривалої перерви (3+ роки) 	
<ul style="list-style-type: none"> Законодавчі обмеження працевлаштування неповнолітніх. Низька самооцінка та страх перед дорослою. Відповідальністю Гіперопіка або статус СЖО 	<ul style="list-style-type: none"> Нереальність очікувань (розрив між амбіціями і реальними зарплатами). Брак навичок самопрезентації (невміння скласти резюме, пройти співбесіду). Брак інформації про безкоштовні курси та короткострокові програми навчання 	<ul style="list-style-type: none"> Прихована дискримінація (роботодавці не беруть на роботу через потенційну декретну відпустку або наявність дітей) 		<ul style="list-style-type: none"> Ейджизм (упередження до тих, хто починає кар'єру після 30 років). Психологічне виснаження та «втрата сенсу» через тривалу ізоляцію
		<ul style="list-style-type: none"> Низька оплата праці на стартових позиціях 	<ul style="list-style-type: none"> Нестача фінансів і часу для саморозвитку, перекваліфікації чи відкриття власної справи. Цифровий розрив (нестача навичок комп'ютерної і цифрової грамотності). 	

- відсутність дружніх до дитини просторів у надавачів послуг, освітніх інституцій та роботодавців;
- дискримінація дівчат і молодих жінок репродуктивного віку як «ризикованих» працівниць, що призводить до проявів ейджизму і професійної сегрегації:
«Є ризики,... якщо це молода жінка, що це перспектива декретних відпусток, частих лікарняних з малими дітьми...» (надавачка соціальних послуг, Чернівецька обл.).

Індивідуальні психосоціальні бар'єри

пов'язані із внутрішнім станом особистості та часто є наслідком тривалого перебування поза ринком праці або пережитої травматизації:

- психоемоційна нестабільність: хронічний стрес і психологічна травматизація, спричинені війною, що проявляються у тривожних розладах, депресивних станах і панічних атаках та призводять до самовиключення з активного соціального життя;

- низька самооцінка та невпевненість у власних професійних можливостях, що проявляється у страху відмов і відкладанні активного пошуку роботи, особливо серед випускниць шкіл без досвіду роботи:

«Вона [дівчина з інвалідністю] все одно хоче бути корисною... Але зазвичай в нас, в цьому світі так,... що «ти не така, ти не такий»...» (жінка, представниця ЦОБВ, м. Київ);

- втрата мотивації, апатія і небажання повторювати спроби працевлаштування;
- стан здоров'я та залежність. Ключовим бар'єром є не сам стан здоров'я, а відсутність адаптованих умов і підтримки, що закріплює економічну неактивність та підсилює ризики стигматизації;
- відсутність «м'яких» навичок, таких як ефективна самопрезентація та пошук роботи, знижує готовність до контакту з роботодавцями;

Таблиця 4. Бар'єри виходу зі статусу NEET для дівчат і молодих жінок відповідно до соціального статусу

Для усіх категорій дівчат і молодих жінок NEET	<ul style="list-style-type: none"> • Економічна залежність від партнера (для наймолодших вікових груп від батьків) або соціальних виплат. • Обмежений доступ до інформації через «інформаційний шум» (офіційні сайти не сприймаються, інформація не доходить до певних груп). • Відсутність вакансій на локальному ринку праці та транспортна ізоляція. • Економічна недоцільність зайнятості (зарплата 6–8 тис. грн при очікуваннях 15–30 тис. грн на фоні високої вартості життя). • Цифровий розрив (нестача навичок комп'ютерної і цифрової грамотності). • Безпековий бар'єр (страх за власне життя та життя дітей). • Психологічна травматизація та апатія, спричинені війною
ВПО	<ul style="list-style-type: none"> • Стигматизація (роботодавці бояться брати дівчат і молодих жінок ВПО через нестабільність і тимчасовість таких працівників). • Побутова невлаштованість (відсутність власного житла та висока вартість оренди, яка з'їдає більшу частину доходу). • Втрата документів або неможливість підтвердити кваліфікацію, здобуту на окупованих територіях
Особи з інвалідністю	<ul style="list-style-type: none"> • Архітектурна недоступність робочих місць . • Самостигматизація (переконання, що «державна і ринок не пристосовані для мене», що підкріплюється відсутністю реабілітації)
СЖО	<ul style="list-style-type: none"> • Соціальна ізоляція, брак підтримки близьких. • Низька правова грамотність (нездатність захистити себе від трудової експлуатації або насильства на роботі)
Ромські дівчата і молоді жінки	<ul style="list-style-type: none"> • Відсутність документів. • Мовний бар'єр. • Глибоко вкорінений стереотип «жінка лише для дому», який підтримується громадою та сім'єю.
Сільські дівчата і молоді жінки	<ul style="list-style-type: none"> • Транспортна ізоляція, проблеми з доступом до інтернету, інформації про можливості навчання і працевлаштування, відсутність вакансій на локальному ринку праці

- поведінковий вибір так званих «жіночих» низькооплачуваних професій, сформований під впливом соціальних норм (сім'ї та освітніх закладів).

Повномасштабна війна є системним бар'єром, який посилює інші чинники через руйнування економіки й інфраструктури, вимушене переміщення та зростання доглядового навантаження. Водночас вона частково послабила професійну сегрегацію, відкривши дівчатам і молодим жінкам доступ до раніше «нежіночих» спеціальностей (логістика, енергетика, транспорт). Але без подолання інфраструктурних і цифрових обмежень ці можливості залишатимуться точковими.

У таблиці 3 наведено розподіл бар'єрів, що перешкоджають виходу дівчат та молодих жінок зі статусу NEET, залежно від віку. Для молодших груп характерними проблемами є відсутність досвіду, законодавчі обмеження та сімейний вплив, тоді як у старших – доглядові обов'язки, дискримінація, депрофесіоналізація та економічна залежність. Наведений розподіл демонструє накопичений ефект бар'єрів («хронізацію проблем»), коли не вирішені у підлітковому віці проблеми посилюють вразливість дівчат і молодих жінок NEET у більш старшому віці.

МОТИВАЦІЙНІ СТИМУЛИ ДЛЯ СПРИЯННЯ ВИХОДУ ЗІ СТАТУСУ NEET

Економічна активність дівчат і молодих жінок, які перебувають поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням, потребує комплексного підходу: безпечна інфраструктура догляду, фінансова підтримка, психологічна стабілізація та менторство, гнучкі умови праці й цифрові інструменти, стимули для роботодавців і цільова інформаційна комунікація. Їхня відсутність створює соціальні конфлікти та обмежує навчання й працевлаштування, а комплексна підтримка підвищує мотивацію та знижує ізоляцію.

Розвиток інфраструктури догляду як базова передумова. Експерти та учасниці дослідження одностайно визначають необхідність доступу до безпечної інфраструктури догляду (дитячих садків з укриттями, груп подовженого дня, соціальних нянь) як ключової передумови економічної активізації дівчат і молодих жінок:

«Розвиток послуг, допоміжних послуг, від догляду до можливості, просто якісь хаби для дітей,... розвиток послуг щодо догляду за членами родини, які, наприклад, втратили працездатність» (жінка, незалежна гендерна експертка, м. Київ).

Дефіцит таких послуг створює конфлікт соціальних ролей, коли материнство фактично унеможлиблює працевлаштування.

Фінансова безпека як первинний мотиватор. Для вразливих категорій NEET (ВПО, одинокі матері) кар'єрні мотиви вторинні. Важливим є фінансова підтримка на перехідному етапі: стипендії, оплачувані стажування, гранти на започаткування справи:

«А стимули – це заробітна плата, надання, можливо, житла, якщо ми розглядаємо нашу вразливу категорію,... перш за все, заробітна плата» (жінка, представниця наукової установи, Харківська обл.).

Навіть безоплатне навчання часто є недоступним, бо позбавляє мінімальних ресурсів для виживання.

Комплексність підтримки та психологічна стабілізація. Надавачі послуг підкреслюють, що економічні стимули ефективні лише за умови психологічної стабілізації, особливо для респонденток із воєнною травмою. Ефективні моделі поєднують кейс-менеджмент, менторство та підтримку спільнот «рівний-рівному», що знижує страх невдачі та ізоляцію:

«Це перший супровід, тому що коли дитина приходить [на роботу], її там супроводжують, дають наставника, а в подальшому вже адаптування» (жінка, представниця ЦОБВ, м. Київ).

Гнучкість умов праці та цифровізація. Важливим стимулом для дівчат і молодих жінок NEET є гнучкі умови праці (дистанційна робота, неповний робочий день, гнучкі графіки) та спрощений доступ до вакансій через цифрові інструменти (онлайн-ярмарки, відеоспівбесіди). Це особливо важливо для маломобільних груп та жительок віддалених регіонів (сільська місцевість, прифронтові громади).

Економічне заохочення роботодавців. Замість адміністративного тиску експерти пропонують впровадити фінансові стимули для бізнесу (податкові пільги, компенсацію заробітної плати, витрати на наставництво):

*«Це питання на законодавчому рівні: регулювання дистанційної роботи, роботи з гнучким графіком, відшкодування роботодавцям відповідних речей... для того, щоб зробити можливими... потенціал тих жінок, які змушені... виховувати дітей...»
(чоловік, представник ЦОБВ, Волинська обл.).*

Інформаційна доступність та системна комунікація мають бути ключовими чинниками залучення та мотивації цільової аудиторії. Експерти наголошують на необхідності цільових інформаційних кампаній у цифрових каналах (соціальні мережі, Тік-Ток, Telegram) та у громадському просторі:

*«Інформування про це, тому що багато людей може не знати, що є і грантові програми, і підтримуючі програми, ... отримати якусь першу фінансову допомогу на перші кроки...»
(жінка, незалежна гендерна експертка, м. Київ).*

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ТА ВЗАЄМОДІЯ

Дослідження доводить, що державна політика щодо NEET є фрагментарною та малоефективною: центри зайнятості поступово трансформуються, але вакансії обмежені, а громадські організації забезпечують гнучкі послуги, які не є сталими, а громадський сектор і державна система страждають від кадрового дефіциту. Найефективніші результати досягаються через міжсекторальне партнерство держави, бізнесу та громадського сектору за наявності державних стимулів для роботодавців.

Неоднозначність оцінки державної політики. Експерти вважають державну політику щодо NEET фрагментарною і непослідовною: відсутня цілісна стратегія, а інструменти соціального захисту демонструють обмежену ефективність:

«У нас система захисту таких жінок взагалі не існує. Підтримки на державному рівні взагалі не існує.» (жінка, незалежна гендерна експертка, м. Київ).

Водночас позитивно оцінено впровадження нових інструментів (гранти, ваучери на навчання), які поступово заміщують пасивні виплати і формують мотивацію до змін.

Трансформація ролі Державної служби зайнятості. Надавачі послуг фіксують поступову трансформацію служби зайнятості у більш сервісно орієнтовану інституцію:

«В контексті центру зайнятості освітній їхній набір послуг... – це взагалі досить потужний інструмент і механізм» (представник ЦОБВ, Волинська обл.).

Позитивно оцінюються програми перекваліфікації та взаємодії з роботодавцями. Водночас експерти наголошують на необхідності активного пошуку клієнтів та забезпечення індивідуального супроводу (кар'єрні радники, кейс-менеджери), що враховує суміжні проблеми (догляд за дітьми і літніми членами родини, логістичні проблеми).

Сегрегація вакансій: проблеми взаємодії роботодавців і центрів зайнятості. Взаємодія між роботодавцями та центрами зайнятості має структурний дисбаланс, що впливає на якість вакансій. Роботодавці переважно передають до центрів зайнятості низькооплачувані та низькокваліфіковані позиції, тоді як привабливіші вакансії закривають через онлайн-платформи або прямий рекрутинг. У результаті підбір роботи через центри зайнятості часто має формальний характер і слабо враховує професійний профіль шукачів. Це обмежує роль центрів зайнятості як ефективного посередника та знижує їхню привабливість для молоді, зокрема дівчат і молодих жінок, які перебувають поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням.

Роль громадського сектору. Громадські організації є основними провайдерами гнучких та адресних послуг (психологічна підтримка, робота з важкодоступними групами, менторство), але сектор залишається вразливим через дефіцит фінансування та кадрові обмеження («кадровий голод»).

Кадрові обмеження системи надання послуг. Відтік кваліфікованих кадрів із соціальної сфери, спричинений війною, послаблює інституційну спроможність. Надавачі послуг повідомляють про надмірне навантаження на соціальних працівників і психологів, що підвищує ризик професійного вигорання:

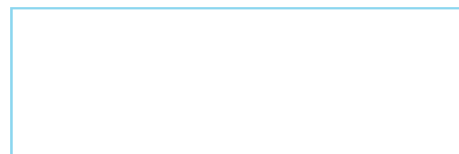
«Проблема ...з кадрами. Добре б у нас були кадри молодіші, але, може, була б більша комунікація, більш ефективна така в плані інтернету і так далі.» (надавачка освітніх послуг, навчально-практичний центр, Івано-Франківська обл.)

Для підвищення якості послуг потрібні інвестиції в супервізію та підготовку кадрів, а також омолодження персоналу для кращої комунікації з молоддю.

Міжсекторальне партнерство як ефективна модель. Найрезультативніші практики інтеграції дівчат і молодих жінок NEET реалізуються в межах тристоронньої взаємодії: держава (нормативна база та базові послуги), бізнес (робочі місця, стажування), громадський сектор (м'які навички, супровід). Надавачі послуг підкреслюють важливість формалізації такої співпраці через меморандуми і створення «єдиного вікна» послуг:

«Тільки при колаборації може відбутися якась відчутна зміна» (жінка, незалежна гендерна експертка, м. Київ).

Залучення бізнесу як активного партнера. Бізнес готовий інвестувати у підготовці кадрів, але за умови державних стимулів (податкові пільги, компенсація наставництва або заробітну плату на період стажування). Такі механізми знижують ризики найму та пом'якшують упередження щодо молодих матерів або дівчат і молодих жінок без досвіду.

КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ

Соціально-демографічний портрет.

За даними ОЕСД (2023), в Україні налічується 1,34 млн молодих жінок NEET віком 15–34 роки, що становить 35,0% цієї вікової групи. Це майже втричі перевищує показник серед чоловіків (11,8%). Найчисельнішою категорією дівчат і молодих жінок NEET (молоді люди, які не працюють, не навчаються та не набувають професійних навичок) в Україні є жінки 25–29 років, для яких характерні доглядові та сімейні зобов'язання. Материнство є ключовим чинником тривалого перебування поза освітою й роботою. Суттєва різниця спостерігається за типом поселення: рівень NEET у сільській місцевості (29,1%) значно вищий, ніж у великих містах (17,6%). Матеріальне становище більшості домогосподарств є вразливим, оскільки основні доходи формуються за рахунок партнерів і соціальних виплат, що зумовлює економічну залежність. Війна суттєво посилила проблему: кожна четверта респондентка – ВПО, яка втратила роботу, соціальні зв'язки та стабільність.

Вразливі групи. Найвищі ризики потрапляння у статус NEET мають дівчата і молоді жінки, у яких поєднано кілька чинників вразливості: матері малолітніх дітей (особливо одинокі), ВПО, особи з інвалідністю, мешканки сільських і прифронтових громад, представниці ромської меншини. Для цих груп характерна «подвійна ізоляція» (соціальна та економічна). Ситуацію ускладнює відсутність повної офіційної статистики, що робить зазначену групу частково «невидимою» для політики.

Причини статусу NEET. Потрапляння у статус NEET зумовлене переважно зовнішніми чинниками: доглядовими зобов'язаннями, економічною нерентабельністю праці, негнучкістю ринку праці, наслідками війни, обмеженими

локальними можливостями, проблемами зі здоров'ям і психоемоційним станом, браком актуальних навичок, гендерними стереотипами та низькою поінформованістю про можливості. Статус NEET трансформується залежно від життєвого циклу респонденток. Для наймолодшої групи 15–19 років статус NEET частіше зумовлений сімейними стереотипами та освітньою дезорієнтацією («етап дезорієнтації»), тоді як для жінок 20–29 років він переходить у фазу «репродуктивного штрафу» через дефіцит інфраструктури догляду (садочки без укриттів) та упередженість роботодавців. Для групи 30–34 роки формується «пастка професійної ізоляції» через депрофесіоналізацію.

Освіта та навчання. Попри відносно високий рівень формальної освіти (переважають особи з середньою спеціальною та вищою освітою), її прикладна цінність знижена через розрив із потребами ринку праці. Освітні траєкторії часто перериваються через фінансові труднощі, сімейні обов'язки, війну та проблеми зі здоров'ям. Неформальна освіта охоплює обмежене коло дівчат і молодих жінок (переважно ВПО). Запит зосереджений на короткострокових, практикоорієнтованих курсах (цифрові, мовні, підприємницькі навички, сфера послуг). Доступ до освіти є нерівним через територіальні, інфраструктурні та інформаційні бар'єри. Ключовою умовою готовності до навчання жінки називають безоплатність та дистанційний формат (понад 50%).

Доступ до ринку праці. Більшість респонденток мають попередній трудовий досвід (лише третина мала постійну зайнятість), однак тривале безробіття (понад рік) є поширеним (понад 50% серед тих, хто не працює). Активний пошук роботи обмежений: переважають

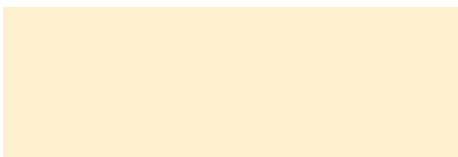
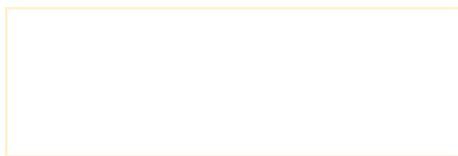
пасивні та неформальні канали, переважно особисті зв'язки. Рівень довіри до центрів зайнятості залишається низьким через бюрократію та пропозиції низькооплачуваних вакансій, попри позитивні оцінки окремих інструментів державної підтримки (ваучери, гранти). Зарплатні очікування респонденток (15–50 тис. грн) часто не відповідають реальним пропозиціям (6–8 тис. грн), особливо у сільській місцевості. Виявлено низьку впевненість у власних силах, відсутність навичок самопрезентації, страх відмови тощо.

Підприємництво. Попри високий інтерес до самозайнятості (42% декларує бажання), реальні підприємницькі наміри дівчат і молодих жінок є слабкими (лише 5,5% мають певні плани). Основними стримувальними чинниками є відсутність стартового капіталу, нестабільність, брак компетентностей і страх бюрократії. Потенціал мають менторські програми та локальні молодіжні центри.

Обізнаність і комунікація. Рівень поінформованості про програми підтримки є низьким (40% взагалі нічого не чули про такі можливості, а 51% мають лише поверхневі знання). Основними каналами інформації про можливості навчання та/або працевлаштування є соціальні мережі (Telegram, TikTok, Instagram) та особисті контакти («сарафанне радіо»), натомість офіційні ресурси малоефективні. Існує суттєва регіональна та цифрова нерівність доступу до інформації. Велика кількість розпорошеної та слабоструктурованої інформації часто викликає розгубленість і ускладнює пошук необхідних та релевантних відомостей.

Бар'єри виходу зі статусу NEET. Експерти оцінюють державну політику щодо NEET як фрагментарну. Інституції стикаються з кадровим голодом та перевантаженням. Визначено три групи бар'єрів, що обмежують доступ дівчат і молодих жінок до освіти і працевлаштування: структурні (економічна невідповідність зайнятості, відсутність доглядової та транспортної інфраструктури, цифрова нерівність, обмежений ринок праці); інституційні (бюрократія, невідповідність освітніх програм ринку праці, негнучкість роботодавців, гендерні стереотипи і дискримінація); індивідуальні (психологічна травматизація, низька мотивація, стан здоров'я, брак «Soft Skills»). Повномасштабна війна є наскрізним чинником, що посилює всі бар'єри, водночас частково відкриваючи нові можливості в раніше гендерно сегрегованих секторах економіки. Спостерігається «хронізація» проблем: невирішені бар'єри у молодих групах посилюють вразливість у старшому віці.

Потреби та стимули. Дівчата і молоді жінки, які перебувають поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням, потребують комплексної підтримки, що поєднує професійне навчання, практичний досвід (стажування, менторство), психологічну та правову допомогу та розвиток доглядової інфраструктури. Ефективними є межсекторальні моделі співпраці за принципом «єдиного вікна».

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

За результатами дослідження запропоновано комплекс заходів, спрямованих на подолання бар'єрів і задоволення потреб дівчат і молодих жінок NEET у доступі до освіти, професійного розвитку, працевлаштування, соціального захисту, психологічної підтримки та безпечного середовища. Реалізація рекомендацій потребує скоординованої взаємодії держави, місцевого самоврядування, громадського сектору та бізнесу з урахуванням гендерної чутливості й регіональних особливостей.

1. Інституційні зміни та координація підтримки:

- перехід від формального підходу до людиноцентричної моделі підтримки дівчат і молодих жінок NEET на основі індивідуального супроводу (кейс-менеджмент);
- удосконалення системи державного статистичного обліку та регулярно моніторингу становища молоді категорії NEET (із дезагрегацією за статтю, віком, типом поселення та факторами вразливості) для подолання «статистичної невидимості» цієї групи;
- запровадження персонального кар'єрного радника для дівчат і молодих жінок із поєднаними чинниками вразливості (ВПО, матері, особи з інвалідністю, представниці національних меншин);
- інтеграція послуг різних інституцій (служби зайнятості, соціальні служби, освіта, психологічна допомога) за принципом «єдиного вікна»;
- підвищення кваліфікації та проведення антидискримінаційних тренінгів для фахівців центрів

зайнятості та соціальних служб для формування інклюзивної та емпатичної взаємодії з дівчатами і молодими жінками NEET;

- посилення міжсекторальної взаємодії між державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та бізнесом для уникнення дублювання послуг і формування цілісного маршруту підтримки;
- адвокація рівності в доглядовій праці шляхом законодавчого стимулювання рівного розподілу декретної відпустки між обома батьками, зокрема через запровадження неперерахованих місяців для батька, що зменшить дискримінацію жінок на ринку праці та сприйняття їх як носійок «репродуктивних ризиків».

2. Подолання територіальних, інфраструктурних і цифрових бар'єрів:

- забезпечення доступу до послуг для мешканок сільської місцевості та віддалених громад через мобільні мультидисциплінарні команди;
- адвокація перед місцевою владою щодо розвитку та відновлення мережі громадського транспорту («соціальні маршрути»), що є критичною умовою виходу сільських жінок на ринок праці;
- розвиток локальних цифрових хабів на базі молодіжних центрів, бібліотек, центрів життєстійкості з доступом до інтернету та техніки;
- адаптація сервісів до потреб осіб з інвалідністю шляхом забезпечення фізичної, інформаційної та комунікаційної доступності.

3. Розвиток інфраструктури догляду та сімейно дружніх умов:

- відновлення та розширення мережі закладів дошкільної освіти з урахуванням безпекових вимог;
- масштабування програм підтримки догляду за дітьми (зокрема програм «Муниципальна няня», «ЄЯсла») на рівні громад;
- створення дитячих просторів і груп короткотривалого перебування при центрах зайнятості, молодіжних центрах та освітніх закладах;
- сприяння більш рівномірному розподілу доглядових обов'язків між батьками як інструменту зменшення гендерної нерівності на ринку праці;
- подолання економічної нерентабельності зайнятості шляхом розвитку мережі дитячих садків з укриттями як економічної інвестиції та стимулювання бізнесу до створення «кімнат дитини» і впровадження гнучких та дистанційних форм роботи, що зменшить витрати дівчат і молодих жінок NEET на догляд за дитиною і транспорт.

4. Психологічна підтримка та соціальна інтеграція:

- інтеграція психологічної допомоги як базового компонента програм активізації виходу зі статусу NEET, зокрема робота з подоланням «травми війни», синдрому низької самооцінки та страху перед роботодавцем;
- розвиток груп взаємопідтримки за принципом «рівний – рівному» для подолання соціальної ізоляції, відновлення мотивації та впевненості;
- формування безпечних просторів для поступового повернення до активного соціального та професійного життя.

5. Освіта, професійний розвиток і перекваліфікація:

- розширення доступу до державних ваучерів на навчання шляхом зняття вікових обмежень і розширення переліку короткострокових практичних курсів;
- створення спеціальних програм «швидкого входу» в професію для жінок після тривалої перерви у стажі (більше 3–5 років) для подолання депрофесіоналізації;
- орієнтація освітніх програм на набуття конкретних прикладних навичок (цифрові, мовні, технічні, водіння, підприємницькі);
- інтеграція розвитку «Soft Skills» (самопрезентація, комунікація, управління часом) у всі програми професійної підготовки;
- модернізація системи профорієнтації з акцентом на практичне ознайомлення з професіями та подолання гендерних стереотипів.

6. Економічна активізація та співпраця з бізнесом:

- розвиток програм підтримки жіночого підприємництва у форматі комплексних пакетів («грант + навчання + менторство»);
- запровадження фінансових стимулів для роботодавців, які працевлаштовують дівчат і молодих жінок NEET (перше робоче місце, матері, ВПО);
- розробка механізмів часткової компенсації витрат на транспорт та догляд за дітьми для жінок із вразливих категорій на період їхнього стажування або перших місяців роботи для подолання бар'єру «економічної невідповідності» низькооплачуваної праці;
- інституалізація програм стажування та наставництва як інструменту подолання бар'єру відсутності досвіду;

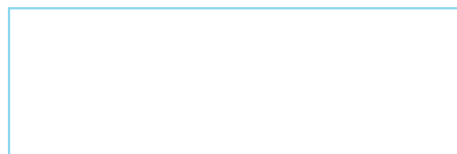
- адвокація гнучких форм зайнятості (дистанційна робота, гнучкий графік, часткова зайнятість) як економічно доцільних і соціально відповідальних практик.

7. Комунікація та інформування:

- перехід від фрагментованого інформування до структурованих, лаконічних форматів подачі інформації (дорожні карти, чек-листи, персоналізовані повідомлення);
- активне використання соціальних мереж і локальних цифрових каналів для залучення молоді аудиторії;
- поширення інформації через мікроспільноти з високим рівнем довіри (батьківські чати, спільноти ВПО, локальні молодіжні хаби тощо);
- використання історій успіху як інструменту мотивації та зниження страху перед працевлаштуванням чи підприємництвом;
- збереження офлайн-каналів комунікації для мешканок сільської місцевості та прифронтових громад;

- впровадження AI-консультанта з кар'єрного розвитку для стандартизації інформування молоді про можливості;
- диференціація каналів інформування за віком із фокусом для молоді 15–24 роки на візуалізовану комунікацію в TikTok та Instagram щодо пошуку себе й освітніх можливостей, а для жінок 25–34 роки – на «мікроспільноти довіри» (батьківські чати, групи ВПО, точки соціальних і медичних послуг) з ключовим меседжем монетизації навичок через короткі курси, що дозволяють поєднувати роботу з побутом.

Отже, реалізація рекомендацій передбачає перехід від патерналістського підходу до моделі соціальних інвестицій, орієнтованої на розкриття потенціалу дівчат і молодих жінок, які перебувають поза освітою, зайнятістю та професійним навчанням. Формування цілісної екосистеми підтримки сприятиме їхній економічній активізації та залученню людського капіталу до повоєнного відновлення України.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- БФ** – благодійний фонд
- ВІЛ** – вірус імунодефіциту людини
- ВПО** – внутрішньо переміщена особа
- ГІ** – глибинне інтерв'ю
- ГО** – громадська організація
- Держстат** – Державна служба статистики України
- ДСЗ** – Державна служба зайнятості
- ЄСВ** – єдиний соціальний внесок
- ЗВО** – заклад вищої освіти
- ЗЗСО** – заклади загальної середньої освіти
- ЗПТО** – заклади професійної (професійно-технічної) освіти
- ЛЖВ** – люди, які живуть з ВІЛ
- МБФ** – міжнародний благодійний фонд
- МОП** – Міжнародна організація праці
- НМТ** – національний мультипредметний тест
- НУО** – неурядова організація
- СЖО** – складні життєві обставини
- ФГ** – фокус-група / фокус-групове інтерв'ю
- ФОП** – фізична особа-підприємець
- ЦОВВ** – центральний орган виконавчої влади
- ЦЗ** – центр зайнятості
- ІТ** – Information Technology (інформаційні технології)
- NEET** – Not in Employment, Education or Training (молодь, яка не навчається, не працює і не набуває професійних навичок)
- SMM** – Social Media Marketing (маркетинг у соціальних мережах)

**Повна версія звіту українською мовою
та короткі версії українською
та англійською мовами
можна завантажити
на Аналітичній бібліотеці ICAP Єднання:**

